

EESTI KIRJANDUS

1930

N° 1

Fr. K. Kretzwaldi nim.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

SP, 8682

SISU:

AUGUST PALM: Eesti esimene poliitiline näidend.
(Pooleli.)

JAKOB LIIV: Väike-Maarja parnass.

„Kalevipoja“ ungari keelde tõlkija Aladár Bán. (Pildiga.)
K. E. SÕOT: „Kalevipoja“ läti keelde tõlkija Elina Zalite.
(Pildiga.)

OSKAR LOORITS: Paar sõna Saaremaa vanavarast ja rahvaluule järelkorjandusest.

VILLEM ERNITS: Kalevipoegs, igaügu tautas eps.

P. HAMBURG: Eduard Wilde — Prohvet Maltsvet.

HENRIK VISNAPUU: Hugo Raudsepp — Mikumärdi.

M. SILLAOTS: August Kirsimägi — Puhastustuli ja
Richard Janno — Metsmees.

ILMAR REIMAN: Hendrik Adamson — Kuldsel
elukoidikul.

ILMAR REIMAN: R. Kullerkupp — Toomapäev (Villu
võitlused).

ELMAR PÄSS: Jan de Vries — Die Märchen von
klugen Rätsellösern.

Aruanne rahvaluule kogumisest 1929.

Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates
6. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VALJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1930 ASUTATUD 1906. XXIV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Toitev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Aadress: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: H. KRÜS (ajalugu), O. LOORITS (folkloor),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus),

Käskkirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käskkirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käskkirju lühendatud kujul.*

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumbrid à 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroos, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

Suur Karja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvapälikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Pärnus: Õpetajate o/ü. „Liit“, Rüütli 40, tel. 1-73.

Türi: A. Rumvolt, Jaama 1.

Põltsamaal: Põltsamaa Õpetajate Kooperatiiv, tel. 14.

Kuulutused teksti järel: lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., nahkkoites 1 kr. 75 s. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1906. aastast hinnaga 50 senti number.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks! Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 krooni ühekordselt. Liikmeksastumise sooviavaldusi võtavad vastu seltsi usaldusmehed (nõudke nimestik!) ja seltsi büroo.

Tellige Eesti Kirjanduse Seltsilt raamatuid! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1930

XXIV AASTAKÄIK

№ 1

Eesti esimene poliitiline näidend.

C. R. Jakobsoni satiir: „Neljas Appokriiva raamat Mulgi rahvale“.

Juba paar aastat tagasi kohtas nende ridade kirjutaja E. R. Muuseumi arhiivis mitut sellenimelist käsikirja. Et neid ümbritses müstifikatsiooni salapärasus, siis äratasid nad, hoolimata kirjandusliku väärtuse tühisusest, ometi huvi algupära selgitamiseks. Hilisemal otsinguil lisandus teisendite arv veel mõne võrra. Selle tagajärjel, et pikemate ajavahemike tagant materjalidele korduvalt tagasi sai pöörduda, on kogunenud lõpuks rida tähelepanekuid, mis võiksid arvata-vasti huvitada ka üldsust. Seda enam, et siin pole tegu üksiku, kuigi silmapaistva isiku juhulise ning tühise sulesepit-susega, mis väärimate trükimusta oleks jäänud mõjuavaldamatu tolmu ja järelejäädud paberite sekka, vaid siin on tegu rahva seas laialiselt tuntud ja innuga paljundatud dokumendiga, mille leving on ulatunud võib-olla üle tolle aja trükide, levinguist rääkimata, millel on olnud seega oma poliitiline suunav mõju massidele, moodustades osa rohkest põranda-alusest poliitilise sisuga käsitsipaljundatavast või suuliselt edasiantavast kirjandusest, mis läinud sajandi 60- ja 70-ndail aastail, rahvusliku iseteadvuse tõusu ajal, lõi spontaanselt lokkama. Kuid haaramata ette arutluste tulemusi asume jälgima näidendi tekkimiseeldusi ja ainestikku, loomiseaega, autorit, ta kirjanduslikku vormi ja säilinud teisendeid.

Näidendikatsu faabula areneb peajoonis järgmiselt: Peale sissejuhatavat epistlit esineb peategelane J. V. Jannsen üksinda, halvast tuju kirjutamas ajalehte, mis teda enam küllalt ei toitvat, nii et vaesus „vaatab sisse väravast“. Ilmuvad parunid Wahl ja Samson saadikutena Landtag'i (maapäeva) poolt — pakkuma Jannsenile 2000 rbl. ning paiukit, kui ta nõus on oma rahvast ära andma ja teda germaniseerima. Lühikese kahtlemise ja puiklemise järele, kus ta eriti Jakobsoni ees hirmu tunneb, on Jannsen asjaga tuliselt päri ning

kontraht kirjutatakse alla, ja peale parunite pilklikku lahkumist rõõmustub J. üksinda jäädes heast kaubast, milline heameele-tuhin tungib avalduma koguni lauluvärsis. Siis peidab raha kappi, loeb sõnad peale, teeb kolm risti ja asetab sinna kaitseks piibli. Teises vaatuses selgub, et Jakobson on Jannsenit „Vanemuises“ pilganud. Jannsen pärib aru. Jakobson väidab ta sakslaste käsilaseks, kelle nõudel ta „häid kõnesid“ lehte enam vastu ei võtvat. Jannsen nõuab tõendeid. Jakobson ilmutab lepingu tundmist, nimetab Jannsenit äraandjaks, kelle koht oleks võllas. Jakobsoni lahkumisel on Jannsen mures; siis otsustab olla hästi kaval, tulla eesti näol, pakkuda eesti mett kõva saksa viinaga, mis uimastab rahva. Lõpuks palub sakste jumalat, et see aitaks teda täita oma kohust ja pidada tehtud lepingut.

1.

Näidendi tegelasiks on seega tuntud ajaloolised isikud ja aineks tõelised või vähemalt tõelisiks peetud sündmused. Ainestik oleks jälgitav umbes järgnevalt.

Teatavasti oli 60- ja 70-ndail aastail Jannseni „Eesti Postimees“ ainus eesti ajaleht (kui mitte arvestada kõrvalist ning väheleotavat „Pärnu Postimeest“), nii-öelda eesti avalik hääl. Juba 1866. a. peale oli noor C. R. Jakobson „E. Postimehe“ agar kaastööline, kirjutades temale omase tulisusega alul keeleküsimusist (kaitstes uut kirjaviisi), võideldes innukalt alkoholismi vastu, avaldades rea raamatute arvustisi j. m.; vähehaaval siirdus ta aga enam sotsiaalseile, kultuurilis-hariduslikele (kool) ja rahvuslikele teemadele, teravalt ja vaimukalt arvustades olevaid olusid ja nõudes reforme. See tõi kaasa ikka enam ja enam kihkuvad vaidlused „E. P.“ veergudel, mis lõpuks arenesid päris palavaks. (Kes algallikateni ei soovi tungida, leiab C. R. J. kaastööst ülevaateid V. Ernits'a artiklist „C. R. Jakobson“, E. Kirjandus V, 1910, lk. 478—486 või A. Jürgenstein'i raamatust: C. R. Jakobsoni elu ja töö, 1925, lk. 39—52.) Aga juba 1870 kaebab Jakobson, et Jannsen jätvat kõik kirjad vastu võtmata, mis tema poolt olevat, ja „minu oma kirjadest ika suured tükkid maha lõikab ehk tõisiti pöörab“ (kiri Köhlerile 21. VIII 1870, E. Kultuurilool. Arhiiv — E. Kirj. Seltsi kogud, Köhler'i mapp, ka E. Kirj. VII, 1912, lk. 190), milline kärpimine ja vahest ka avaldamatajätmine algas juba 1870. a. alult. 1871. a. alul loobub Jannsen Jakobsoni kaastööst täiesti. Viimane Jakobsoni kirjutis ilmus „E. P.“ nr. 5, 1871. Jakobsonile enesele sellest ei teatatud. Ta kuulnud sellest

kaudselt. Nii olevat Peterburi kindralsuperintendent Laaland C. R. J.-le öelnud, et Jannsen olevat kindlasti töötanud (kellele, seda polevat maininud) ühtegi kirjutist Jak. käest enam vastu võtta. Jak. olevat kirjutanud vastuse ühele kalalekippumisele „E. P.-es“ ja saatnud erakirja Jannsenile, milles kõnelnud ka L. jutust, lisades, et ta seda ei võivat uskuda (kiri J. Adamsonile 20. I 1871 EKIA — EKS Adams. M I, V 4, ka E. Kirj. VIII, 1913, lk. 278). Jakobson on saatnud veel mitu kirjutist, kuid ühtegi ei avaldatud ega ilmutatud ka põhjusi, miks tema kaastööd enam ei soovita. Ligi aasta hiljemini, 2. I 1872, leidub C. R. J. kirjas Adamsonile järgmine avaldis, mis seletab põhjusi: „Hurt ütles minule Tartus, et rüütlid tema ja Jannseni käest olla nõudnud, et nad minust ennast avalikult peada lahti ütlemä ja seda kõige rahva ees tunnistama“ (EKIA — EKS Adams. M I, V 4). Et Jakobsonil oli oma kindel arvamine Jannseni meele muutuse kohta, selgub ka C. R. J. kirjast Hurdale 1871. a. lõpult või 1872. alult: „Ongi väga soovitav, et mitmetsugu teed käiakse, kui need aga auusad on. See ei ole aga auu tee, kui ennast rahva vaenlastega ühendatakse, et vastalisi rahva-mehi hukkatuse sisse saata, nagu seda Jannsen teeb“ (koopia kirja kaasas Adamsonile 2. I 1872, EKIA — EKS Adams. M I, V 4).

Kaksipidimõtlemine J. V. Jannseni meelsuse kohta muutus nähtavasti varsti üldiseks. Ometi leidub kaasaegset materjali küsimuse kohta õige kasinasti. Nii kirjutab M. Veske 1877 Adamsonile, et tema olnud laulupidu presidendi valimisel „halva juttude pärast, mis rahhva seas Jannseni üle räägitakse, Jannseni vastu“ (EKIA — EKS Adams. M I, V 15). 1883 kirjutab sellest M. J. Eisen J. V. Jannseni eluloos (Tähtsad mehed III), kes kahes kohas sõandab tõendada, nagu oleks C. R. J. ennast Jannsenist ja „E. P.“ „kaastöölistest lahti löönud“ (78), vrd. ka: „ei tahtnud temaga midagi tegemist teha“ (27), mis muidugi on täitsa väär. Eisen räägib ka „pahadest keeltest“, kes sündmusi „koguni iseäralisel viisil“ seletanud, aga tunnistab ka ise, et „aastad veeresid mööda, ilma et ometi jutu kõminat ära kautada oleksivad jõudnud“ (78—79). Teadagi ei või Jannseni eluajal kirjutatud raamatult täit avameelsust nõuda, pealegi kuulus autor ise „Postim.“ ringkonda. — [P. Põ]l[d] piirdub väitega, et Jannsen „E. Postimehe“ käremeelse Jakobsoni eest kinni pani („E. ajakirjanduse ajaloo“, E. Üliõp. S. Alb. VI, lk. 39).

Hiljemini on arvamus Jannseni müüdavusest jäänud visalt püsima. A. Grenzstein, kellele toetuvad kõik hilisemad au-

torid, kirjutab sellest kui tõsiasjast. Näit.: „Als zu Anfang der 70-er Jahre C. R. Jakobson im Jannsenschen Blatt „Eesti Postimees“ einige baltisch-politische Fragen zur Sprache brachte, namentlich das mangelhafte Volksschulwesen tadelte, wurden ihm die Spalten des Blattes durch eine geheime Abmachung geschlossen“ („Herrenkirche oder Volkskirche, eine estnische Stimme im baltischen Chor“, 1899, lk. 121; sedasama väljendas ta ka raamatus „Mõisnikkude mõtted“ 1898, lk. 6). Üksikasjalisemalt pöördub ta küsimusele tagasi teoses „Kodumaa korraldus“, lk. 127—128, millist huvitavat kohta on hiljemini juba paaril korral tsiteeritud (vt. A. Kruusberg E. Kirj. XV, 1921, lk. 79—80 ja raamatus „Venestuse tulekul“ 1922, lk. 6—7). Sakslased kindlustanud Jannsenile vajalise 2000 lugeja tellimisrahad, kui ta loobub nende vastu kirjutamast ja jätab lehe nende tsenseerida. Tsenso-ritena toiminud Willigerode ja Samson. Kirik soovitanud lehte ringkirjaliselt, mistõttu lugejaid tõusnud üle 2000, nii et sakslastel maksta pole tulnud. Hurt leidnud Otepäält kõnealuse ringkirja. Jakobsoni kirjutisi pole enam vastu võetud. „Eesti esimene leht langes osava vastase võrku,“ lõpetab Grenzstein. — Sedasama väidavad M. Kampmann (E. kirjandusl. peaj. II, lk. 119), G. Suits (E. iugemisr. I, lk. 193), V. Ridala (E. kirj. ajal. koolid. II, lk. 53), A. Jürgenstein (Arvustusl. kirjat. 1918, lk. 133, C. R. J. elu ja töö, 1925, lk. 54—55, E. biogr. leks. lk. 169) j. t.

1879 on käinud E. Ü. S-i saatkond „Jannseni asja“ pärast J. Hurta usutlemas. Hurt on tunnistanud tõeks dokumendi olemasolu, mitte küll rahakontrahi kujul, ühtlasi lisanud, et „E. Postimees“ kandku ise oma patt, ükski pole eksimatu, tema ei tahtvat olla kohtumõistja jne. (J. Köpp, E. Üliõp. S. ajalugu I, 1925, lk. 40—41). See teade on eriti väärtuslik ja valgustav. „Sakala“ ilmumisega võttis kahtlus 70. aastate lõpul eriti terava kuju ja tegi juba Jannseni enese sõpruskonna enam kui umbusklikuks.

A. Kruusberg'i hangitud andmete järele olevat kontrahi sisu teatavaks saanud „E. Post.“ kirjutaja Kiviking'i läbi. Selles on Jannsen kohustunud mitte midagi kirjutama eesti rahvuse äratamiseks, kasvatama pastoritele sõnakuulelikku ja mõisavanemaile aupaklikku ristirahvast. Willigerode teostanud tsensuuri (Venestuse tulekul, lk. 10—11).

Lisaks seniseile väga ühesuunalisile väljendusile tsiteerime mõne rea ka Jannseni enese perekonnast, nimelt L. Koidula kirjast õele ja õemehele juunis 1880. Sealt on näha, et asja tunti „Sakala“ kaudu ka Soomes. J. R. Aspelin on Koidu-

laga kõneldes avaldanud soovi, et tõde tehtaks avalikuks. „Ma vastasin, et Harry <Jannsen> kindlasti on nõuks võtnud aktiga tutvuda. . . Ma ei usu, et võimatu oleks seda paberit kätte saada. Siis aga peab seletus kogu selle loo üle ilma minema, seletus, mis asjaolu lühidalt ja selgelt ja, kui tarvis, ka isa rahuarmastust ja ta hoidumist parteiviha eest õiges valgustuses laseks paista. . . Kahjuks kõneleb see 10-aastane vaikumine veel enam tema vastu. Aus mees ei tohi vaikida, kui teda nurjatuses süüdistatakse, isegi siis mitte, kui, nagu Harry täitsa õieti tähendas, protsess mitte tema kasuks ei lõpe!“ (Koidula kirjad omakseile, E. Kirj. 1929. a. kaasanne, lk. 357). Siin kõneldakse „aktist“, „paberist“ kui tõsiasjast ega kahelda põrmugi faktis endas. See kinnitab, et asjas on tõde. Koidula ainult soovitab avalikus seletuses pehmemdavaid motiive esile tõsta. Seletust siiski ei järgnenud.

Esitatud materjalidest selgub siis vähemalt kaks tõsiasja:

- 1) Jannsen sulges 1871. a. alul „E. P.“ C. R. J. kaastööle.
- 2) Tegi seda sakslaste survele, saades kompensatsioonina 2000 kindlustatud lugejat, kuid kohustudes lehe sisu ja vaimu suhtes, lubades võib-olla isegi kontrolliõigusi. Andmeid 2000 rbl. saamise kohta ei leidu.

H. Prants nimetab arvamist Jannsenist kui sakste palgalisest tol ajal ülemaaliseks, mida ustud ka haritlaste ringides ja kirjutatud vastav näidend. H. Prants kaitseb Jannsenit. Tema arvates on kogu jutt aluseta, põhjustatud Jannseni lapse-east pärinevast sõbralikkusest ja heatahtlusest mõisnikkude vastu. Äraostetuks pidamiseks ei võivat küsimusse tulla ristiisa v. Dittmar'i 300-rublaline laen noorele Jannsenile „Sõnumetooja“ väljaandmiseks, küll aga võis seks pisut põhjust anda saksa suurpõllumeeste seltsi „Ökonoomia Sotsieteedi“ 200 eksemplari „E. Põllumehe“ tellimine („E. Põll.“ asutati saksa suurpõllum. poolt ja läks 1869 Jannseni kätte) ä 1 rbl. mõisate jaoks, mis sündinud J. palve peale (H. Prants „J. V. Jannseni püüded ja sihid“, E. Kirj. XV, 1921, lk. 46—54, ka A. Kruusberg, „Venestuse tulekul“, 1922, lk. 6—7).

Õigluse nõudel tuleks ära kuulata ka kaebealuse vastuväited. Eriti A. Jürgenstein ja H. Prants on katsunud Jannseni seisukoha mõistmisele läheneda, püüdes seletada sündmusi ja vaatekohti aja, kasvuumbruse, temperamendi-erinevustega, mis tõepoolest teebki asjaloo loomulikumaks ning süütumaks (A. Jürgenstein: C. R. J. elu ja töö, Arvustustl. kirjat. j. m., H. Prantsu eelmainitud artikkel j. m.). Vrd. ka Jannseni kirju (näit. C. R. Jakobsonile, E. Kirj. XVIII, 1924, lk. 501—509, kiri M. Martna raamatu „C. R. Jakobson“ lõpul j. m.).

Küsimuse lõplikuks selgituseks, mis arusaadavalt pole käesoleva kirjutise ülesanne, pakub ehk paremaid väljavaheteid Jannseni perekonna pitseeritud paberite avamine 1940. Siinpakutud vihjed on loodetavasti küllaldased seletama poliitilise satiiri „Neljanda Appokriiva raamatu“ tekkimise eeldusi. Sisulisi erinevusi on põhjustanud kas liialdavad oletused, kuulujutud või luulelennu julgus. Näidendi ainestiku oluline osa on tõsieluline, samuti ta loomise tõukejõuks ajalooliste sündmuste kompleks.

2.

Näidendi tekkimiseelduste ja aine päritolu tundmine pakub ühtlasi ajalisi toetuspunkte: näidendi kirjutamise *terminus post quem* on 1871. Et ta enne 1871 ei ole kirjutatud, seda tõestab ka märkus 165. värsi juurde, et „E. Postimehel“ oli 1871. a. 3000 lugejat. Nägime, et Jakobsoni ja Jannseni lõplik lahkumine sündis 1871. a. alul, seega just 1871 pidi põhjuste otsimise ja tõlgenduste jaoks olema eriti aktuaalne. Aktuaalsusemoment räägib tugevasti kaasa ka hilisema ajapiiri määramisel, mis kõige tõenäosuse juures ei ulatu üle 1871.—1872. aasta. Koidula märkus 1880. a. 10-aastasest väikimisest märgib samuti, et aine oli juba 1870 paigu olemas. C. R. J. kiri Adamsonile 2. I 1872 (EKIA — EKS Adams. M I, V 4) teatab, et tal on olemas laul „Eesti suur sule sõda ja tema ots“, aga ta olevat kuulnud, et Viljandimaal ringlevat veel üks teine laul Jannseni 2000 rublast; palub selle saata. See tõestab omakorda, et 1871, hiljemalt 1872, oli kõnealuse aine vormimisaeg. „Sulesõda“ käsitleb sama ainestikku, puudutab pikemalt aga käesolevale eelnenud sündmusi: sulesõda „E. Postimehes“ C. R. J. ja sakste vahel, Jannseni nõusolekut raha eest sakste poole lüüa, pastorige ja rüütlite nõupidamist ning raha kokkupanekut, lühemalt Jannseni äraostu ja sulesõja lõppu. See laul oli kindlasti juba 1871 olemas, ei saanud ka tekkida enne 1870, sest käsitleb selle aasta sündmusi.

Samale tulemusele viib ka käsikirjateisendite vaatlus. Neid on leidunud 9. Vanimais neist esineb epistli kirjutamise ajana 29. VII 1871 ja pea kõigis kontrahi sõlmimise ajana 29. IV 1871. Üks neist (IV), ilmsesti mitmekordne järelkoopia, kannab lisaks aasta-arvu 1873, mis on nähtavasti kopeerimisaasta. 1873 pidi siis käsikiri juba paljudest kätest läbi käinud olema. Lisaks on üks eksemplar C. R. J. käekirjaga, ja käekirja iseloom tunnistab selle pärinevaks hiljemalt 70-ndate

aastate alult, mida näivad kinnitavat ka ortograafilised ja stiililised iseärasused.

Igatahes võib näidendi tekkimisajaks kindlasti väita 1871. a., äärmiseks piiriks, *terminus ante quem*, 1872. a. alguse.

Sellele tulemusele pakub dokumentaalse tõendi üks J. Depmann'i poolt avaldatud trükiasjade-peavalitsuse arhiivimaterjalide vihk (Eesti kirjanduselo ained vene isevalitsuse arhiivides. Jakobsoni ja Jannseni päevilt. Leeningrad 1927. — Refereeritud P. Treibergi poolt „Ajalool. ajak.“ 1927, lk. 231). Seal selgub, et „Neljas Appokriiva“ on saadetud 1872. a. algupoolel trükiasjade-peavalitsusse trükiloa saamiseks. Eesti keele oskaja puudumisel saadeti käsikiri 25. IV välismaa raamatute tsensuurikomiteesse, kus tsensoriks oli dr. Schultz-Bertram. 1. V 1872 vastab Schultz: käsikiri olevat „viisakusevastane laimukiri (памфлетъ)“, soovib see ära keelata, käsikiri konfiskeerida, „et autori hirmutada, kes juba teist korda julgeb Peterburi tsensuurikomiteesse niisuguseid rumalusi saata“ (J. Depmanni tõlge). Nii selgub siis, et näidendile on kaks korda asjata tsensoriluba nõutatud. Märkus käsikirjal „Tõine parandatud trükk“ tähendaks siis võib-olla mõnesuguseid muudatusi käsikirjas enne teiskordset saatmist. Näidendi esimene redaktsioon pidi seega tingimata 1871 sündima, kusjuures epistli daatum võib vastata sünniajale.

3.

Järgneb kõige põnevam küsimus: kes on a u t o r ?

Tulemus, et näidend on kirjutatud 1871, teeb autori leidmise hõlpsamaks. Kuigi alles vähekujunenud, oli 1870. a. ümber eesti haritlaskond jagunenud kahte vaatesuunda: J. V. Jannseni ringkond „E. Postimehe“ ümber ja radikaalsed rahvuslased, kelle juhiks äsja oli tõusnud noor, 30-aastane C. R. J. Tollal võis haritlasi sõrmedel loendada. Veel väiksem oli teadlikkude rahvuslaste leer. N. n. radikaalide sekka oleksid arvata: Köler, Jurjev, Karell, Dankmann j. t. Peterburis, J. Adamson Paistus, kooliõpet. J. Rosenberg j. t. Tallinnas, siis veel Henno, Raudsepp, Luik, mõned vähese haridusega koolmeistrid või noori kreiskooliõpilasi siin-seal. Õieti näitab see haritud jõudude vähesus 70. aa. alul otse sõrmega autorile. Vaevalt maksab peterburglasist ses mõttes rääkida, — need olid kodumaa oludele võõrad ja nende seas puudus eesti keelt nii vabalt käsitlev isik. Kodumaalastel jälle puudus haridust ja ulatuvat silmaringi, mida eeldab näidend.

Peale C. R. Jakobsoni enese on veel kahte meest nimetatud kõnealuse näidendi autoriks: J. Kunder'it (A. Kruusberg'i

teade raamatus „Venestuse tulekul“, lk. 10) ja H. Treffner'it koos „ühe teise tuisulasega“ (stud. med. H. Tiedeman'i märkus koopial VII, vist aastast 1891). Lisaks on tehtud umbmääraseid oletusi, nimesid nimetamata. Nii lausub eeltsiteeritud otsuses „Appokriiva“ käsikirja kohta tšensor Schultz-Bertram: „Autor on keegi närune sulgi (polisson), selle teatud Jacobsoni sõber, kellele Tallinna Vene gimnaasium koolmeistrikohta ei annud tema demagoogialiste ideede pärast“ (J. Depmanni tõlge; eelmainitud väljaandes, lk. 3). Keda siin mõeldud, jääb selgusetuks, võimalik, et J. Rosenberg'i.

Alul tundub J. Kunder'i nimi tõepoolest kaaluvana. Pulleritsul ja Paistus õppides võis ta saada J. Adamson'ilt radikaalset isamaalikku äratust. Siis teame teda juba 1872. paigu kirjutanud olevat kaotsiläinud näidendi „Orust õnnemaale“ (E. Kirjameeste Seltsi Aastar. 1873, lk. 82, selgub R. Kalda kõnest, et seltsile kingitud näidend saadetavat Kreutzwald'ile läbivaatamiseks), millele järgnesid 1874 „Mulgi mõistus ja tartlase tarkus“ ja „Muru Miku meelegaigus“. Samuti on teateid, et ta juba Viljandi kreiskoolis, siis enne 1872, harrastanud näitemängu ja tõlkinud Kotzebue „Kes teab, mis tarvis see hea on“ („Linda“ 1889, lk. 83—85).

Ometi ei saa oletust J. Kunderist võtta tõsiselt:

1. 1871 oli Kunder alles koolipoiss, Viljandi kreiskooli õpilane, sünd. 1852, seega 18-aastane, pealegi võrdlemisi hilja kooli läinud ja seetõttu mitte iseäranis arenenud (vrd. J. Jõgever: „J. Kunder“, E. Kirjand. I ja II, 1906 ja 1907, Biogr. leks., Kampmanni ja Ridala kirjanduselood). Tal pidi puuduma seda mõtlemis- ja teadmisteküpsust, üldhariduslikku silmaringi ja eriti kodumaiste olude head tundmist, mida eeldab kõnealune näidend. Ka arenenud, kuigi halb stiil ja ladus näidenditehnika ei lase küsimusse tulla noort koolipoissi.

2. J. Kunderi 1870.—1871. a. vähesel arvul leiduvad kirjad on enamasti saksakeelsed ja lihtsameelsed sõnumikud kaasõpilasile ega ole neis üldse juttu poliitilisist küsimusist, milleks Kunder veel polnud kasvanud ja mille kohta ta juba nähtavasti iseloomult tundis vähe huvi (vt. EKIA — EKS J. Kunderi j. t. mapid).

3. Sama tõendab ka asjaolu, et tal puudus otsene suhe C. R. J.-ga ja selle poliitiliste üritustega. Jakobsoniga on ta ühenduses Adamsoni kaudu. Kuid C. R. J. ja J. A. kirjavahetuseski on tast juttu ainult mööda minnes ja niisugusel viisil,

mis temas kuidagi ei lase näha poliitilist huviosalist, veel vähem näidendi autorit. Kunder laseb nimelt Adamsoni kaudu küsida C. R. J. otsust oma luuletiskatsete kohta ja kirjas Adamsonile 18. VIII 1871, s. o. näidendi oletataval kirjutamisajal, arvustab Jakobson temale saadetud K. luuletiste värsimõõtu ja soovitab talle E. Kleinpauls'i „Poetika't“ (EKIA — EKS Adams. M I, V 4). See on kõik, mis Jak. neil aastail kirjutab Kunderist. Näidendi omistamine Kunderile võis aset leida alles ajaolude muutumisel peale Jak. surma, kus K. oli tõusnud silmapaistvaks jakobsonlaseks, tuntud kirjameheks ja näidendikirjutajaks ja kui olid tumenenud näidendikirjutamise ajalised kriteeriumid.

Sama nõrgal alusel asuvad ka teised oletused, kuid nende tühistamine pole asjaolude ebamäärasuse tõttu nii lihtne. H. Treffner pole oma meelsuselt ega tegudelt nii selgejooneline isik. C. H. Niggol'i iseloomustuse järele, mis on võrdlemisi heatahtlik, seega kaunis usaldatav (mitte nagu C. R. J. kohta!), oli ta iseloomult „painduv ja järeleandlik“, kuid tarkem korral ka ägeduseni isemeelne, sõbrustas igauhega ja andis kergeid lubadusi, „võis ka vastuseisvate pooltega läbi käia ja igal pool omane olla“, „kohanes ikka asjalooga ja olutingimustega“, oli „lõbus mees“, „Rahva kasuks tahtis ta tööd teha“, „oli vähemalt välispidise näo ja kõne järele omal ajal Hurti poolehoidja. . . aga see ei keelanud teda ka Jakobsoniga ning tema poolehoidjatega sõbrustamast“ („Minu mälestused varemast ajast“ — E. Kirj. XX, 1926, lk 591—592). Ta oli 1871 juba mõnda aastat üliõpilane, õppis usu-teadust, puutus samal aastal isiklikult ka Jakobsoniga kokku jne. Üliõpilasena oli ta tuntud meeleldikuulatud humoristliku kõnemehena. Neil eeldusel võiks küsimusse tulla H. Treffner „Epistli“ sepitsejana, mingil tingimusel aga mitte näidendi autorina. Aga kui arvestada, et Treffneri aktiivsema tegevusaja algus langeb aastakümne teise poolde, ilmsed sümpaatiad radikaalsele poolele aga alles 80-ndate aastate algusest (vt. näit. „Post.“ 1912, nr. 50 j. m.), et ta 1871. a. paigu liikus alles pea eranditult Jannsen-Hurda ringkonnas ja avaldas nähtavasti vähe iseseisvat poliitilist meelsust, piirdudes peamiselt üliõpilaselu santlaagerduse ja boheemitsemisega, siis tuleb vist siingi arvestada näidendi hilisemat liitmist omapäraselt ja radikaalsena tuttavaks saanud tegelasega. (H. Treffneri biograafilised andmed: Biogr. leksikon, EÜS ajalugu I, Rosenthal'i Kulturbestrebungen, nekroloogid „Päeval.“, „Postim.“ j. m. ei tea rääkida midagi ta suhtest 70-ndate aastate alguse poliitilise mõtlemise radikaalsesse avaldusvormi).

— Salatud „teise tuisulase“ kohta ei saa siin muidugi seisukohta võtta.

Ka dr. Schultz-Bertram'i poolt „Jacobsoni sõbra“ autoriksnimetamine ei lausu midagi siduvat. See võib tähendada ainult seda, et „J. sõber“ saatis käsikirja tsenseerida (sedagi on vist asjata oletada, sest nähtavasti saatis käsikirja tsenseerida tõeline või väljamõeldud kirjastaja Oppermann), aga ta ei pruukinud ise olla autor. Vaevalt võis Peterburis asuval, Jakobsoni suunale vaenulisel tsensoril aimu olla õigest autorist, kui seda kodumaal asjale lähemal seisjadki nähtavasti päris kindlasti ei teadnud ja küllalt põhjust oli just tsensorit ninapidi vedada. Keda Schultz arvab, on teadmata. Eespool on nimetatud J. Rosenberg'i, kooliõpetajat Tallinnas, kellega oli Jak. eriti 1871 (Tallinnas elades) lähedas koostöös. Aga kui lugeda C. R. J. ja J. Adamsoni kirjavahetust (näit. E. Kirj. VIII, 1913), siis selgub, et R. kirjutised vene lehtedes on tehtud J. kaasabil, ta avaldis Hurdale E. Aleks. kooli peakomiteest tagasiastumise kohta ilmutab Jak. stiili jne., siis ei saa Rosenberg tulla arvesse. Tsensoorkoopia valmistajana ja asjaajajana võiks veel küsimusse tulla vahest Maibach, kes oli pärit Rakverest, kust käsikiri tsenseerimisele saadeti ja kus asus ka ülesantud trükkija (Maibachi kohta näit. C. R. J. kiri Adams. 7. I 1871, E. Kirjandus VIII, 1913, lk. 277). See on muidugi väga kaudne oletus ega aita lahendada autori küsimust.

Jääb üle viimane võimalus — väita autoriks C. R. J. enast. Selleks leidub ka terve rida ilmseid ja otse sundivaid põhjendisi, mis osalt juba eespool negatiivselt arendatud.

Esmalt näidendi aktuaalpoliitiline sisu: Jakobson oli ainus, kes kodumaa poliitilisi olusid põhjalikult tundis ja terava pilguga üle ja läbi suutis näha. Nii head orienteerumist ei oska oodata kelleltki kaasaegselt.

Üldhariduslikud eeldused: kreeka ajaloo, piibli ja selle stiililaadi, saksa keele j. m. head tundmist, teatavat kirjanduslikku kultuuri.

Isikupärased eeldused: Näidend ilmutab autoriks julge ning laia ümberhaardega ja küpse isikut. Vastab Jakobsoni temperamendile — töö avaldab löögivalmis olekut, võitlusabinõude leidlikkust ning osavat kasutamist; ta idealistlikule iseloomule — teotseda mitte isiklikust huvist ega väiklusest, vaid kõrgema, rahvusliku hüve nimel. Näidend eeldab liikuvat sulge ja kirjamehelikku osavust ning rutiini, ta abstraksem sõnastus teatab intellektuaalsemast ja arenenumast vaimulaadist. Need tunnused vastavad Jakobsonile. Jakobso-

nil oli ajakirjanik veres, tal oli vajadus küsimusi avalikus kirjasõnas teadustada, oma mõtteid ning arvamusi propageerida, hulki sõnaga suunata ja võita. Kuuleme näit. ta enese kirjast, et ta kavatses isegi Tallinna Kaarli koguduse rahvuslikul pinnal küdevaist tülidest väikest raamatut välja anda, milles sakslaste „tükid kõik avalikuks on tehtud, et ommeti kogudus teada saaks, kuidas oma enese liha vasta mässab“ (kiri Adams. 23. X 1871, EKIA — EKS Adams. M I, V 4). Pealegi samal aastal. Selle suve, 1871, veetis Jak. Tallinnas ja valmistas mitu käsikirja (kiri Adams. 8. VII 1871). Samuti tuletab „Eppistli“ ja „Uuemate raamatute“ kangevõitu ja pingutatud huumor meelde Jak. kirjavahetusist vastavat stiililaadi. Jakobsoni tõsisus, tahte- ja teo-inimese aktiivsus, löögimehe järskus ja teravus on tõeline vastand humoristi andeksandvale heatahtlikkusele, passiivsele ning pehmele muigele, mis näit. omane oli Jannsenile; seepärast on Jak. sellekohaseil katseil alati tehtud ning võlts maik, kuna ta seevastu on hästi kodus pilkes ja satiiris.

Näidend vastab sisuliselt Jak. poliitilisile vaateile: ta pidas hukatuslikuks Jannseni rüütlikesõbralikku suunda juba kaua varemalt, millest kasvas välja ka uue vabameelse ajalehe asutamise plaan 60. aastate lõpu poole (Jak. poliitilisist vaateist leidub rikkalikult kohti ta kirjades J. Adamsonile, L. Koidulale, J. Kölerile, J. Hurdale j. t. — vt. EKIA — EKS vastavad mapid, ilmunud suurelt osalt ka E. Kirjanduse aastakäikudes). — Kirjas 18. VIII 1871 Adamsonile leidub otsene ähvardus „E. P.“ aadressil: „E. P.“ nr. 32 andvat talle pihta, kuigi ta Tartus olles Hurda juures Jannseni enese ja Eisen Schmidti nuiamiste peale ära leppinud. „See inetu „Postimehe“ tegu saab üksi tema kahjuks olema.“

Autor valdab kaunis rahuldavalt draamatehnikat. See oli aga neil aastail peaaegu viljelemata ala. Teisalt teame, et Jakobsonil just neil ajal oli käsil draamavormiline teos „Arthur ja Anna“, mis trükiti 1872. Alustatud on see juba 1866 (vt. raamatu sissejuhatus) ja on valminud 1870. a. alul: „Tõine raamat on üks teatre näitusmäng, mis ma ise olen teinud (esimene eesti teatremäng), kus kõik meie rahva praegused võitlemised ete tulevad“ (kirjas Adamsonile 26. III 1870, valminud käsikirjust rääkides). Jakobsoni tegelemisest draamavormiga neil aastail ongi ehk tingitud käesoleva aine näidendikuju.

Edasi: on säilinud Jakobsoni käekirjaga eksemplar, mis on ühtlasi kõige täielikum, ühtlasem ja loogilisem (nii sisult kui interpunktsioonilt), kõigi tunnuste järele vanim kõigist ja

esindab teiste aluseks olnud redaktsiooni. Siis: epistlis loendatakse pitserte pealkirju: „m i n u nimi, Teie nimi, Sürgavere Wahli nimi ja Urvastu Samsoni nimi“ (sõrendus minu; A. P.), just nii, nagu nad tõeliselt näidendi tegelastena esinevad. Et epistli minategelane kujutatakse ainult pitseri alt avastatud näidenditeksti tõlkijaks, on tavaline kirjandusliku kompositsiooni võte.

Lisaks otsene väide kaasaegselt: M. J. Eisen kirjutab 1883: „Süü mõistjate eesotsas oli pahandatud Jakobson, kes põhjuste seletamiseks „Neljanda Apokriiva raamatu“ kirjutab“ (Tähtsad mehed III, lk. 79). Samal arvamisel on prof. Eisen veel tänapäevgi. Ta on muu seas mäletanud, kuidas Jakobson veel kunagi peale 1875. a. on toonud näidendi käsikirja Pärnus J. Otstavel'i juurde ümberkirjutamiseks.

Peale kõike seda kujuneks näidenditeksti ja Jak. muude teoste ning kirjavahetuste üksikasjalikum tekstikriitiline võrdlustöö lahtistest ustest sisse murdmiseks, kuigi siitki pole oodata mingeid vastuväiteid, vaid ühtepidavust niisuguseis joonis kui: suur hoolimatus keelega ümberkäimises, mis avaldub apostroofide külluses, uusis omavolilisis ning maitsetuis tuletisis, keele pöörases väänamises kõlksuva riimi taotlemisel j. m., milles ilmestub Jakobsoni uuenduslik ja pöördeline vaim, raskeid objektivigu, kongruentsi puudulikkust, klusiili 2. ja 3. astme järjekindlat ebaõiget märkimist, üldiselt eba-kindlat keelelist instinkti, rahvakeele puudulikkust oskust ja sõnastuse kuivust. Stiilist ja keelest lähemalt tekstivaatluse puhul, kus ka näiteid.

Jakobsoni kui autori vastu rääkivaid asjaolusid pole palju. Kõige pealt märkmed käsikirjas ja J. kirjavahetuis. Esmalt eespool juba mainitud kirjakoht J. Adamsonile, milles palub omale saata „veel üht tõist laulu“ „Jannseni kahe tuhande rublast“, mis Viljandimaal ringlevat (kiri 2. I 1872). Sellest „tõisest laulust“ pole leidunud jälgi, kuid kas ei võiks see olla sama värssnäidend? Veel huvitavam on märkus Jak. käekirjaga teisendi ja paari koopia lõpul: „Sell 9. Weebr. 1872 postiga Wiliandist minu käte saadetud.“ Kas pole see vastuseks 2. I 1872 kirjale saadetud „laulu“? Võib-olla tegi Jak. „laulu“ ümber näidendiks? Kas sai tsiteeritud märkuse järele Jak. juba valmis näidendi ja võttis sellest ainult oma-käelise koopia?

Need ja muud tõusvad kahtlused ei oma ometi kuigi suurt raskust ega suuda eelesitatud tõendisi tasakaalustada, liiatigi üle kaaluda. Käsikirjas leiduvaid andmeid, eriti viimatiesitatud väidet ja daatumit, pole mingit tarvet otsekohe usaldada.

Miski pole loomulikum kui see, et väide on müstifikatsioon, nagu mõnda muudki käsikirja saamisloost on tahtlikult peidetud saladuse hämarusse. Jakobson oli arvatavasti mitmelgi põhjusel huvitatud tüki autori tundmatuksjäämisest. Näib nii, et täpsamalt ei teadnud seda keegi, isegi vist ta sõbrad mitte. Võib-olla oli just nende jaoks lisatud märkus Viljandist saatmisest. Sellest siis nähtavasti tekkiski eri-isikutele omistamine. Või kui see oli lähemate asjaosaliste omavahe-line saladus, siis varjati seda ühiselt. Tsensorile saatmiseks nähtavasti kopeeris keegi Jak. originaali, sest Jak. käekirja tunti, eriti tundis seda dr. Schultz-Bertram, kes Jakobsoniga oli vaenujalal (vt. näit. C. R. J. ja Sch.-B. vastastikuseid ise-loomustusi Jak. kirjades Adams. 26. III ja 9. V 1870). See kopeerija ehk oligi too „närune sul“, keda tsensor peab näidendi autoriks.

Jakobsoni vastu kõneleks veel ta enese esinemine näidendi tegelasena. Kuid iseenesest pole see mingi võimatus. See võis olla ainult lisapõhjuseks autori varjamisel.

Nii jääks küllalt põhjusi pidada C. R. Jakobsoni kõnealuse satiiri autoriks. Kui selle loomisest ongi võtnud osa teisi, siis on nende osa olnud minimaalne. Enam võiks see võimalus püsida „Epistli“ kohta. Kogu dokument kannab nii ilmseid jakobsonlikke tunnuseid, et küsimust võib lugeda otsustatuks. Kõik muud oletused seisavad hoopis nõrkadel jalgadel.

„Appokriiva“ ühes „Sulesõjaga“ liitub laadilt ja meelsu-selt 60.—70. aastail harrastatud poliitilise vemmälvärssilulega. Viimane on esindatud terve rea pikemate lauludena, mis esin-davad ühtlasi vemmälvärssilule ideelist kõrgkohta ja ilmuta-vad ärkamisaja tõelisi tunde- ja mõtteimpulsse laiades mas-sides. Seesugused laulud on: „Eesti mees ja tema sugu“, „Mõisnikkude palvekiri keisrile 1871“, „Talupoja laul“, „Viie-kümne aasta priiuse mälestusest“ jne. Nad kuuluvad õieti uue-aegsesse rahvaluulesse, on nähtavasti tekkinud rahva-laulu loomisprintsipidel ja on suurelt osalt edasi antud suu-liselt, kuid kirjaoskuse tõusuga paljundati neid rohkesti ka kirjalikult. Kuid kunagi pole uueaegne vemmälvärss omanud säärast ideoloogilist kandvust, pole väljendanud kogu rahva poliitilist ega rahvuslikku meelsust, pole kunagi käsitelnud kü-simusi nii laias perspektiivis, pole omandanud säärast üle-maalist levingut ja otse vandeseltslikku osavõttu nendest kui tookord. Seegi näitab, et too ajajärk on tõepoolest olnud midagi erakordset eesti elus. Need laulud ilmutavad õige radikaalset vaateviisi, selget vahejoonte tõmbamist, jõulist elutunnet ja süngete mineviku- ja olevikupiltide taustal edasi-

suunavat lootusrikkust. Nende lugejale muutub arusaadavaks, kui võõras oli Jannsenile juba kuuekümnendail aastail rahva tõeline meelsus. Tõeline kontakt puudub, rahva poliitiline ja majanduslik ideoloogia on Jannsenist üle kasvanud, ta jääb enam ja enam kõrvale. H. Prants ja J. Johanson-Pärna on väitnud, et mõni neist lauludest ulatub 1860. a. ümbrusse, nimelt laul „Eesti mees ja tema sugu“ („Vaba Maa“ nr. 241 ja 285, 1926). Nii ei ole ka teine ärkamisaja suur rahvajuht C. R. Jakobson rahva poliitilise käremeelsuse algataja, vaid see tekkis spontaanselt. Ühes nende ajaandmetega loevad nimetatud autorid ümberlükatuks, et Jakobson võiks olla „Eesti mehe“ autoriks, kuigi teda laialt selleks peeti („Vabas Maas“ 1926 ja 1927 arenes terve seeria kirjutisi selle aine kohta. 1926. a. 221. nr. A. S[chulbach] Keavast saadetud käsikirjast (vt. „Koopia VI“) teatades ja selles leiduvaid laule lähemalt refereerides apelleeris teadjate poole. Järgnevais kirjutisis: H. Prants „Põrandaalusest kirjandusest Eestis 50 a. eest“ — 1926, nr. 241, J. Johanson-Pärna „Veel salakirjandusest Eestis 50 aasta eest“ — 1926, nr. 285, A. S[chulbach] „Eesti mees ja tema sugu“ — 1927, nr. 3, P. Fr. Kõiv „Viiekümne aasta eest“ — 1927, nr. 19, H. Prants „Autorit jälgimas. „Eesti mees ja tema sugu“ laulu küsimus“ — 1927, nr. 40, kitsenes arutlus „Eesti mehe“ jälgimisele, mille lõpptulemusena arvas H. Prants, et tal korda on läinud kindlaks teha selle autor). See väga tõenäoline tulemus maksab *mutatis mutandis* ka teiste laulude kohta.¹⁾

Kuidas jääb siis „Appokriivaga“? Eelnimetatud laulude ja näidendi stiilivõrdlus näitab, et mainitud autoreil on täiesti õigus, kuid ühtlasi on õigus ka käesolevate ridade kirjutajal. Stiil on täiesti erinev. Vastandina eespool-iseloomustatud näidendistiilile esindab enamik laule lopsakat, vererikast rahvakeelset väljendust, ehtsat ja loomulikku keeletarvitust, ilmekaid võrdlusi, sundimatuid, kuigi vemmalvärsilisi riime jne. Siia ei jää küsimärki. Küll jääb esialgu otsustamata „Sulesõja“ kuuluvus ja vähemalt vähe rahvapärase „Taiduraidulase“ autor.

Võimalik, et need laulud andsid Jakobsonile eeskuju. Jak. igatahes tundis ja kogus neid. J. Johanson-Pärna on leidnud

¹⁾ Et Jannseni kohta ka juba enne Jakobsoni aktiivset ülesastumist laule tehti, tunnistab C. R. J. märkus kirjas 11. VI 1872 J. Adamsonile ja saadetud laul „'tark karu, rumal aru', mis siin Tallinnas jo 7 aasta eest tagasi Jannseni peale tehtud ja trükkitud“. — Laulu ennast ei leidu.

Jak. pabereist 3 laulu ta enese käekirjaga: „Mõisa herra vana ajal“, „Talupoja laul“ ja „Palve kiri“, mis ligilisatud märkuse põhjal saadud Kanepi kihelkonnast 1870 („V. Maa“ nr. 285, 1926). Huvitaval kombel kohtame needsamad laulud + „Sulesõja“ käsikirjas „Eesti Paradiisi Villetejed ehk Siamaa Missjoni Laulud“, mis samuti kui „Appokriiva“ 1872 on saadetud tsenseerida ja samuti on „Trükitud ja müa L. Oppermanni juures. Rakveres“, ja mis sama Schultz-Bertrami poolt „jultunud laimukirjaks“ nimetati ning tsensuurikomitee otsusega 1. III 1872 keelati (J. Depmanni eelmain. väljaanne lk. 3—8). Seega on kummagi käsikirja trükkikorraldajaks sama(d) isik(ud), kes toimib (resp. toimivad) C. R. J. näpunäiteil.

(Järgneb.)

August Palm.

Väike-Maarja parnass.

Senini ei ole keegi pikemalt kirjutanud sellest kirjanikkude rühmast, keda asjaosalised parnassiks nimetasid ja kes asus möödunud sajandi viimasel veerandil Väike-Maarjas, olles omasarnane tolleaegses, võib-olla ka üldse eesti kirjanduse ajaloos. Ometi on seda ühes kui teises kohas arvustuses puudutatud ja kahetsustki avaldatud, et see grupp on avalikkusele senini veel lähemalt tutvustamata jäetud. Et tal laiemalatuseline tähtsus ei puudu, seepärast tunnen end kohustatud olevat seda osalt selgitama, — olen ju viimane elus olev parnaslane.

1880. a. kevadel asusin ma Väike-Maarja kihelkonda Triigi Avispeale kooliõpetajaks. Kirjanduse- ja luulepõllul teetsedes tundsin üksindust, sest kedagi teist oma ametivendade seast ei leidunud peale Assamalla kooliõpetaja Johan Elken'i, kellega niisuguseist asjust kõnelda.

Sama aasta sügisel tutvusin Rakveres asuva kingsepa Peeter Jakobson'iga, kellest kui luuletajast varemini olin kuulnud. Jakobsonil oli Rakveres vähe kingsepatööd ja seepärast elas ta kehvalt oma viletsas korteris. Soovitasin, ta asugu Väike-Maarja alevisse elama, kus küllalt tööd leiduks; seal oleks tal sünnis ka raamatukauplus avada, kust koolid raamatuid ja kirjutusmaterjali võiksid saada. Ta pooldas minu soovi: asus teisel aastal Väike-Maarjasse, leidis kingsepatööd ja kauples selle kõrval raamatutega. Mina jäin haigeks ja Juhan Liiv tuli mu asetäitjaks. P. Jakobson tuli tihti Avispeale mind külastama, kuigi seitsmeverstaline kaugus meid lahutas. See-

sugustel kordadel kõnelesime politikast, „Sakala“ sihtidest, luulest, kirjandusest ja üksikutest kirjanikkudest. Ka võttis neist koosviibimistest mõnikord osa Avispeal asuv ehitusmeister Morits Mihkelson, keda säärased ained huvitasid ja kes seltskonna-tegevusest osa võttis, olles Väike-Maarjas Eesti Aleksandri kooli abikomitee esimeheks. See oli parnassi algus.

1883. aasta kevadel olin sunnitud õpetaja-ametist lahkuma ja hakkasin naabruse Uniküla mõisa kirjutajaks. Sama aasta sügisel jäi Uniküla kool õpetajata, ja parun Maydell'i vastutulekul toodi kool mõisa, kus ma õhtutel, peale päevast tööd, kooli pidasin. Osalt selle vanahärra eestkostmisel võisin 1884. aasta kevadel Väike-Maarja kihelkonda Pandivere kooliõpetajaks ja vallakirjutajaks hakata. Unikülas ametit pidades ei olnud mul aega kirjanduse ega luule alal teotseda. Ka P. Jakobsoniga puutusin harva kokku. Unikülast lahkudes kutsusin oma koha peale Alatskivilt Kaarel Krimm'i, keda kaasõpilasena Kodavere kihelkonnakoolis kui kirjanduse- ja luuleharrastajat tundsin. 1885. aasta kevadel valiti Krimm Ärinal kooliõpetajaks, mille tõttu me teineteise naabruse elama asusime. Nii oli meie parnaslaste kogu nelja kilomeetri kaugusel maa-alal kolmeliikmeline: Jakobson Väike-Maarjas, Krimm Ärinal ja mina Pandiveres.

Olime alguses head sõbrad, käisime tihti koos ja lugesime seltsis laule, mis keegi meist vaheajal oli kirjutanud. See kihutas meid igapäevaste suuremale tegevusele. Pean tähendama, et ma Krimmiga rohkem sobisin kui Jakobsoniga. Viimasel oli natuke kingsepalist kergust, mis meile kahele küllalt ei meeldinud. Käisime läbi enamharitud perekondadega, kus Jakobson ikka püüdis tunda anda, et ta on kirjanik ja luuletaja. Alati kandis ta luuletistevihku kaasas ja luges oma laule ka niisugustele inimestele ette, kes neid ei mõistnud või kes kirjandusest midagi lugu ei pidanud. Hoogu sattudes luges ta neid ka veel siis, kui keegi enam ei kuulanud ja hoopis teist juttu räägiti. Laitsime Krimmiga säärast teguviisi, ja kui see ei aidanud, avaldasin ajalehes laulu „Lauliku äpardus“, milles luuletajat kujutasin, kes oma salmikuid kaubamaja aknale väljapandud modellile ehk nukule suures tuhinas ette lugema hakkas. Seda luuletist ei mõistnud mitte üksi Jakobson, vaid mõisteti ka nendes ringkondades, kus meie liikusime. Jakobson oli kauemat aega minuga pahane, aga asi paranes siiski väheseks ajaks. Kui aga Jakobson kahel Eesti Kirjameeste Seltsi võidupeol esimese auhinna sai, Hugo Treffner ja J. Jõgever „Omas Maas“ teda ülistama hakkasid ja kõikidest teistest selle-aegseist luuletajaist pea jao kõrgemale

tõtsid, viskas see ta rööpast välja. Nagu juba mainitud, lugesime varemalt ühes omi laule, arvustasime ja parandasime neid; seitsaadik aga hakkas Jakobson ennast nii suureks autoriteediks pidama, et ta oma tööde kohta sõnakestki ei lasknud öelda, küll aga meie omade juurest olematuid vigu otsis. Kord kõneles mulle Krimm, et tema ühe oma laulu Jakobsonile ette lugenud, mille Jakobson ümber teinud ja oma nime all ajalehes avaldanud. See tegi meid tema vastu umbusklikuks, nii et meie temale oma töid ja kavatsusi enam ei avaldanud. Jakobson tundis enese üksijäämist ja püüdis endist usaldust võita, kuid vahekord Krimmiga ei sobinud enam hästi.

1886. aastal lahkusin ma Pandiverest ja siirdusin jälle Triigi Avispeale kooliõpetajaks, ühtlasi Triigi ja Uniküla vallakirjutajaks. Kuigi kaugus meid lahutas, ei keelanud see mind endiste parnaslastega kokku puutumast.

1888. aastal abiellusin ma, mis mind hoolsamalt ameti ning kodu külge sidus ja osalt endistest sõpradest lahutas. Krimm kaebas, et ta sellest saadik nagu ükski olevat jäetud, lahkus 1889. aastal Ärinalt ja asus Viljandisse elama. Jakobson hakkas Põdrangu ja Koonu-Ärina vallakirjutajaks, kusjuures ta alaline korter jäi Väike-Maarjasse. Krimmi koha parnassis täitis varsti M. Kampmann, kes Väike-Maarjasse kõstriks ning teiseks kihelkonnakooliõpetajaks tuli. Ka temasse mõjus Väike-Maarja luuleõhk, nii et ta kirjutas sel ajal hulga laule, mis ta hiljemini ühises kogus välja andis. Kampmanniga puutusin tihti kokku. Ta oli Väike-Maarja laulukoori juht, missugusest koorist ma lauljana osa võtsin. Pärast lauluharjutust kõnelesime mõndagi luule ja kirjanduse üle. Jakobsoni kohtasin palju harvemini.

1892. aastal lahkus Kampmann Väike-Maarjast ja sama aasta sügisel ka kauaaegne kihelkonnakooli juhataja P. Koit oma kohalt. Oli tarvis koolile uut juhatajat otsida. Kui kooli hooldajad minult nõu küsisid, soovitasin sedamaid neile kandidaadiks sellele kohale Eesti Aleksandri kooli eesti keele õpetajat Jakob Tamm'e. Oli ju Tamm minule Kirjameeste Seltsi võidupidude kaudu isiklikult tuttav, samuti ka oma luuletiste kaudu; sellepärast tahtsingi teda enda lähedusse saada, et parnassist lahkunud liikmete tühje kohti temaga täita. Asi oli kiire. Kirikuvalitsuse poolt soovitatud kandidaadid kippusid vahele selle ettekäändega, et Tamm ei lahkuvat oma prae-guselt kohalt. Kohe läkitasime saadiku Põltsamaale Tam-melt nõusolekut saama. Ja kui see sealt jaatava teate tõi, valiti ta 1893. aastal Väike-Maarja kihelkonnakooli juhatajaks. Nüüd oli meie parnass jälle kolmeliikmeline, mis kaue-

maks ajaks püsima jäi ja millega O. H. Münther hiljemini mõneks ajaks ühines. Viimane siirdus viimaks Venemaale, kuhu ta meie silmist kadus, loobudes ühtlasi kirjanduslikust tegevusest.

Väike-Maarjasse siirdumise järele kutsus Tamm mind ja Jakobsoni tihti külaliseks enda juurde, kus siis mõndagi kirjanduse ja luule üle tõsisemalt kõnelesime. Tamm oli Põltsamaal kauemat aega luuletööst loobunud, mida ta sealse seltskonna ja olude arvele kirjutas. Siin asus ta uue jõuga tööle ja andis ka meile selleks uut hoogu. 1894. aasta suvel asusin oma „Kõrvelövi“ kirjutamisele. Tamm oli sellest tööst vaimustatud; sõitis jalgrattal vahel paar korda nädalas Avispeale, et näha, kui kaugele töö on edenenud; vahepeal valminud osad pidin talle siis ette lugema. Pean aga kohe tähendama, et sellele tööle ei olnud Tamme külaskäigud mitte õnneks. Minu arusaamise järele ei näinud Tamm venestusest kuigi suurt hädaohtu, või salgas ta oma mõtted ameti pärast, kuna mina suu ja sulega selle vastu seisin ja „Kõrvelövis“ näidata püüdsin, kuidas meid sellel teel hukatusse viiakse. Tema soovil pidin mõnegi käredama koha maha kustutama või ümber muutma. Seejuures näis ta kõige enam minu pärast kartvat ja arvas, et kui mina selle töö sel kujul avaldan, siis mind vahest üle Uurali mägede jahtuma saadetakse. On arusaadav, et neil sagedatel koosviibimistel ning kõnelemistel mõnedki uued mõtted, motiivid ja teemad üles kerkisid, mida kumbki pärast oma töödes tarvitas. Selleks järgmine näide.

Samal suvel rääkisin Tammele ühe loo, mis minu naise onu Morits Mikhelson, ehitusmeister ja puusepp, kellest juba eespool juttu oli, mulle kõneles, nimelt, kuis ta tihti ette teab, et talt surnu puusärki tullakse tellima. Hiljuti olevat naine ta öösi magamast äratanud, kartes, et vargad töötuppa on tunginud, seal hõõvleid ja muid tööriistu kokku korjavad. Nad mõlemad kuulanud natuke aega hõõvlite paigast liigutamist ning kobistamist, läinud siis tulega vaatama, aga pole mitte midagi iseäralikku leidnud. Siis öelnud ta naisele, et küllap tuleb mõni varsti puusärki tellima, sest seda laadi ennustusi on tal enamaltki juhtunud. Ja teisel hommikul tulnudki naaber-peremehele, kes öösi ära surnud, puusärki tellima. Tamm kuulas minu juttu suure huviga... Mõne päeva pärast tuli ta jälle minu juurde ja luges oma lugulaulu „Ettetähendus“ mulle ette, milles ta käsitles hiljuti kuulnud mõtteid.

Hiljemini, 1904. aastal, lõi Tamm minu jutustuse järele teise lugulaulu „Ristid“. Nimelt käisin ma samal aastal

oma sünnikohas — Kodavere Alatskivil, kus räägiti, et Kodavere pastor lasknud surnuaia korraldamisel ristid kalmudelt maha raiuda ja müünud need Kallaste küla venelastele ahjukütteks ära. Kohalik rahvas oli selle üle väga pahane ja mõned eidekesed soovisid, et surnud, kelle ristid pastor kalmudelt röövinud, tuleksid teda õõsi hirmutama ja kägistama. Kõnelesin seda Tammele. Jällegi haaras ta kuuldud ainest kinni — ja mõne päeva pärast võis ta mainitud laulu mulle ette lugeda.

Nagu juba tähendatud, hakkasime pärast Tamme Väike-Maarjasse siirdumist kindla kava järele tööle. Tamm ja Jakobson elasid alevis, kus nad tihti kokku puutusid. Mina võisin Avispealt ainult pühapäeviti seltsi-koosolekutele ja laulukoori-harjutustele minna, kus ikkagi Tamme juures oma kolmik-koosoleku ära pidasime. Vahel tulid Tamm ja Jakobson Avispeale minu juurde. Seesuguseil koosolekuil tulid kõne alla eesti luulekeele konarused ja kuidas neid parandada, et tuleks ära jätta sõnade vägivaldsed lühendused ja paljude apostroofide tarvitamised, saksapärased ütlused ja lausehitused. Jakobson püüdis väita, et sõnade lühendused ja apostroofide tarvitamine olevat luules täiesti lubatavad, — muidu ei saavat oma mõtteid täpsalt avaldada. Isegi saksa suured meistrid olevat neid tarvitanud ja sellel teel oma tähtsaid mõtteid väljendanud ning värsse ilustanud. Kui meie Tammega kindlasti veendunud olime, et seesugused ebanähtused tuleb kõrvaldada, andis Jakobsongi viimaks järele ja hakkas korralikumaid salme kirjutama. Samuti pidin minagi oma endisi töid selle põhimõtte järele ümber parandama. Ka riimi, rütmi ja vormi üle vaieldi ja võeti kindlad seisukohad. Jakobson arvas, et eesti keel ei laskvat end sonetivormi painutada ja neid luua olevat õnnetu mõte. Meie Tammega olime juba mõnedki sonetid kirjutanud ja jäime sellele arvamisele kindlaks, et eesti keel peab saama kord nii painduvaks ning haritud keeleks, et temas kõiki neid vorme saab tarvitada, mida teised kultuurirahvaste kirjanikud on tarvitanud ja tarvitavad. Ja et seda võib, selleks oli J. Bergmann juba eeskuju näidanud. Lugulaulude kohta arvas Jakobson, et need olevat moest ära läinud ja nende loomine olevat aja raiskamine. Neile arvamistele truuks jäädes ei kirjutanud Jakobson ühtegi sonetti ega pikemat lugulaulu. Ka kitsad tsensuuriolud tulid vahel kõne alla. Ei saanud ühtegi laulu avaldada, mis kuidagi politikasse puutus, kiriku autoriteeti riivas või tolleaegsest komblusmõistest eraldus. Sõna „isamaa“ tuli tarvitada üldises Vene riigi mõttes;

Eestimaad tohiti ainult kodumaaks nimetada. Jakobsoni ja Tamme kui puht literatuuri alal töötajaid ei näinud see palju puutuvat, aga minul olid juba mõnedki tööd tsensori punase pliatsiga ristitud. Et säärasest kitsikusest pääseda, võtsin ma teise suuna ja hakkasin oma mõtteid allegooriate taha peitma, et neile selle kaudu avaldamiseks teed leida.

Seesugune tegevus kestis meil kuus aastat, ilma et kirjandusepõllul töötamine meile kellelegi elukutseks oleks olnud. Tamm ja mina olime kooliõpetajad ja Jakobson hakkas pärast valdade ühendamist, kui vallakirjutaja-ametist vabanes, fotograafiks, et enesele ülalpidamist teenida. Ta suri 1899. aastal. Nüüd jäime Tammega kahekesi, aitasime Jakobsoni hauda Väike-Maarja surnuaial korraldada ja mälestusemärgi ta matusepaigale püstitada.

1901. aastal asusin ma Väike-Maarja alevisse elama, ehitasin sinna maja ja asutasin raamatukaupluse, mis oli kauemat aega mu kavatsus olnud. Nüüd elasime Tammega lähedas naabruses. Nii puutusime igapäev kokku ja õppisime teineteist põhjalikumalt tundma. Juba varemalt oli Tamm venestuse-hädaohust aru saanud, loobus „Olevikule“ kaastööd tegemast ja pärast ka Grenzsteinist, keda ta Vene poole kaldumise politika pärast põlgama hakkas ja mitmes valmis pilkas. Ka keelelised korraldused olid läbi arutatud; nii võisime kumbki esiotsa vagusalt omaette töötada. Mõnikord ei jäänud suured lahkarvamised ja tülid siiski tulemata. Kuigi Tamm kiriku sõber ei olnud, pastoriga ei sobinud ja kirikus ei käinud, oli ta ometigi sügava usutundega inimene, uskus häid kui ka kurje vaime ja kaldus viimaks spiritismi, ostis sellesisulist kirjandust ja viitis nende raamatute lugemisega palju aega, luuletööd hoopis kõrvale jättes. Mina olin hoopis teisel arvamisel ja seletasin talle, et palju kasulikum oleks, kui ta selle asemel oma luuletised ära korraldaks ja trükki annaks. Ta vabandas end ikka sellega, et raske olevat kirjastajat leida ja nagu ei raatsiks oma raha nende alla kinni panna. Aeg-ajalt hakkasid tal päris vanapoisi tunnismärgid avalduma: ta läks jonnakaks ja sealjuures väga ihnsaks. Ta ei raatsinud enam korralikku kaustikut ega vihikut osta, millesse oma laule kirjutada, vaid kirjutas need igasugustele lehekestele ja paberiribadele, mõned salmid isegi põigiti läbi teiste ridade. Soovitasin talle eriti 1905. aastal, kui ta juba spiritismist oli kainenunud ja Robinsoni hakkas lugulauluks tegema, enda laulude korraldamisele asuda. Ta jäi jonnakalt oma arvamise juurde, lahkus olude sunnil, millest teises kohas mõtlen kõnelda, kõi-

gist tuttavatest ning sõpradest, sulges enda tupp ja kirjutas Robinsoni. Lõpukorral luges ta mulle sellest mõned salmid ette. Ütlesin talle otse näkku, et see on vormiliselt kui ka keeleliselt ta kõige nõrgem töö. Siis hakkas ta teda ümber tegema, millega enam lõpule ei jõudnud.

Kreisiülema noorem abiline kui kohalik politsei, kellega ma heas vahekorras olin, tegi mulle 1906. aasta alguses, enne karistusesalkade kohalejõudmist, märkuse, et ma oma maja natuke puhastaksin, — vahest ei jõudvat ta takistada, kui mind tahetakse puistata. Rääkisin sellest Tammele, kes mulle nõu andis kõik kahtlased kirjad ära hävitada. Pikema kaalumisetähtaajaks põletasin siis kõik käsikirjad, mis tsensuurist läbi ei tulnud, nendega ühes ka oma vennalt Juhanilt saadud erakirjad, milles ta venestusepolitikat karedasti arvustas ja tolikeaegsete ajalehtede toimetajate tuulelipu-sarnast meeoleolu hukka mõistis.

Tamme arvates talitasid karistusesalgad valitsuse seisukohalt päris õieti, et mässajaid tuleb valjusti karistada, kuid sellega ei saanud leppida, et valitsus karistusesalkade juhtimise kohaliste mõisnikkude hooleks usaldas. Sellest hoolimata oli ta truu riigialam ja valitsuse poolehoidja. 1906. aastal ilmus Tallinna lehtedes minu laul „Kes julgeb üles seada kohtulauda?“, milles ma leinatundeid avaldasin neile, kes karistusesalkade poolt tapetud, ja neid süüdistasin, kes iga revolutsiooni-aegset tegelast hukka mõistsid. Tamm oli selle lehe kätte saanud, tuli väga ärritatud olekus minu juurde poodi — ja selle peale vaatamata, et seal mõned ostjad viibisid, viskas ta lehe mulle ette ja lausus: „Kaua tahad sa niisugust kahepaikse osa etendada? Mine mässajate poole, siis on meie vahekord selge!“ Et võõraste juuresolekul juttu lõpetada, vastasin talle vaikselt: „Räägime sellest siis, kui sinu ärritus on lahtunud. Vahest tuleb aeg, millal ka sina neid langenuid taga leinad.“ Tamm lahkus, kuid paari päeva pärast tõendas ta, et see töö olevat üks minu ilusamatest tundelauludest. Et Tamm siis juba õige närviline ning haiglane oli, kartsin ma teda ärritada ja ei näidanud talle enam oma karedamasisulisi ajalaule.

Nende vahekordade peale vaatamata jäime meie Tamme kuni tema surmani lahutamata sõpradeks. Ta oli mulle mõneski asjas ustavaks nõuandjaks, sest ta avaldas õiglaselt, mida ta uskus ja tõeks pidas. Seda ütlesin talle haua kaldal 15. juulil 1907 ja ka oma järelehüüde-laulus 24. juulil samal aastal selle eest, et ta mind 1905. a. kohalise rahva juhtimises tagasi hoidis käremeelsusse kaldumast.

Nii olin ma juba kaks oma kaasvõitlejat Väike-Maarja kalmistule sängitanud ja elasin veel peale Tamme surma kuus aastat viimse mohikaanlasena Väike-Maarjas, kust 1913. aastal Rakveresse asusin.

Säärane oli Väike-Maarja parnassi algus, tegevus ja lõpp. Kui sellest ka muud kasu pole olnud, siis ometi vähemalt nüpalju, et ta minu teadmise järele viis inimest kirjandusepõlule tööle on ergutanud. Need olid: Juhan Liiv, Kaarel Krimm, M. Kampmann, O. H. Münther ja A. Hansen-Tammsaare.

Jakob Liiv.

„Kalevipoja“ ungari keelde tõlkija Aladár Bán¹⁾).

Dr. phil. Aladár Bán sündis 3. novembril 1871. a. Ungari riigi lääneosas (Transdanuubia) Veszprém'i komitaadis (vármegye) Várpolata nimelises alevikus (mezőváros), kus tema rooma-katoliku usku isa pidas mõisavalitsejaametit. Isa varaku surma järel (1881) jäi poja kasvatamine lese ema, evangeeliumi usku Mária Szabó hoolde, kel seejuures tuli võidelda suurte majanduslikkude raskustega. Algkoolihariduse omandas oma sünnikohas, keskkoolihariduse aga Veszprém'i, Pápa ja Székesfehérvár'i gümnaasiumis; õppis siis Budapesti ülikoolis filosoofia-teaduskonnas, mille lõpetas keskkooli-õpetaja kutsega ja doktoriasmega.

Peale üheaastast sõjaväeteenistust hakkas ta gümnaasiumiõpetajaks, teotsedes esiteks Temesvári riiklikus peagümnaasiumis (1896—1900), siis Budapesti VIII, selle järele I ringkonna peagümnaasiumis ladina ja ungari keele ning kirjanduse õpetajana. Abiellus 1903. a., naises Budapestis inglise sünnipäraga õpetajanna Lujza Weinman'i, kes on olnud ta saatjaks mitmel soome ja eesti reisil ja ühismeelseks ideede ning püüete jagajaks hõimkondlikkude suhete sõlmimisel vennasrahvastega.

Aladár Bán hakkas juba üliõpilasena huvi tundma soome-ugri keeleteaduse, eriti aga soome keele vastu; tutvus peamiselt soome rahvaluulega, hiljemini aga laiendas oma õpin-

¹⁾ Andmed alljärgneavaks kirjutiseks, mis käsitleb dr. A. Bán'i elulugu ja kirjanduslikku tegevust, on K. E. Sõöt „Eesti Kirjanduse“ jaoks hankinud.

guid kogu soome kirjandusele, millest annavad tunnistust almalloendatud tööd. Eesti keele haaras ta oma huviringkonda 1910. a. paigu eesmärgiga, et Eestis lõpule viia oma rahvateaduslikke õpinguid. Selleks sõitis ta 1911. a. suvel Eestisse ja kogus rahvateaduslikke esemeid Saaremaal, Muhus ja Hiiumaal, siis Pärnumaal ja Setus, kus peatus 3 nädalat Tailovas preester Kaarel Ustav'i juures. Oma reisult tõi ta (Oskar Kalda ja Villem Grünthali kaasabil) kaasa rikkaliku süstemaatilise rahvateaduslike esemete kogu, mis on tallel Ungari Rahvusliku Muuseumi etnograafilises osakonnas. Üldse on A. Bán käinud Soomes seitse, Eestis kolm korda. On võtnud osa soome-ugri kongresside korraldamisest ja olnud kõigi kolme senini ärapeetud kongressi üheks esimeheks. 1922. a. detsembrkuus korraldas ta kohalikkude tegelaste kaasabil Helsingis ja Tartus Petöfi saja-aastase sünnipäeva mälestusõhtu.

A. Bán'i kirjanduslikust tegevusest annab ülevaate alljärgnev lühike kirjatööde-loend.

Tema töid võib jagada kahte pealiiki: 1) soomeugri-ainelised tööd ja 2) ungari ilukirjanduslikud ja kirjandusloolised tööd.

Esimesse liiki kuuluvad järgmised eriväljaannetena ilmunud tööd:

1) Képek a finn nép életéből (Pilte soome rahva elust). Rahvateaduslik kirjeldis. Budapest, 1905. a., illustreeritud, 70 lk.

2) A finn-ugor népek pogány istentisztelete (Soomeugri rahvaste paganlik usund), illustreeritud. Ilmus Ungari Teadusliku Akadeemia (Magyar Tudományos Akadémia) väljaandel 1908. 384-leheküljelisest teosest on 266 lk. tõlgitud Julius Krohn'i järele soome keelest, kuna 118 lk. on Bán'i oma uurimise vili.

3) A finn-magyar és szamojéd népek irodalma és népköltése (Soomeugri ja samojeedi rahvaste kirjandus ja rahvaluule), Budapest, 1911, illustreeritud. Ilmus äratrukina Üldise Kirjandusajaloo (Egyetemes Irodalomtörténet) IV köit. 165 lk.

4) Unkari eheänä ja tynkänä. Helsingi, 1926, rikkalikult illustreeritud, 326 lk. Sellesse liiki võiks asetada ka järgmised tõlketööd:

1) Kanteletár, a finn népköltés gyöngyei (Kanteletar, soome rahvaluule pärleid). Valitud palad. Kisfaludy' Seltsi

poolt (Kisfaludy Társaság) välja antud, Budapest, 1902 ja 1903, 186 lk., 65 laulu.

2) Az ezertó országból (Tuhande järve maalt). Novellide tõlkeid. Budapest, 1906, 160 lk.

3) Finn költökből (Soome luuletajaist). Budapest, 1909, 47 luuletist.

4) Valimik Aino Kald a eesti-ainelisi jutustisi pealkirja all „Töviskoszorú“ (Okaspärg). Budapest, 1924, 112 lk.

5) Kalevipoeg. Budapest, 1929. La Fontaine'i Seltsi (La Fontaine Társaság) väljaandel.

Peale selle on ilmunud mitmesuguseis ajakirjus ja ajalehtedes arvukad soomeugri-ainelised artiklid, luuletised j. m. Nende seast oleksid mainitavad järgmised eestiainelised tööd: A Kalevipoeg (Kalevipoeg). Ethnographia, 1911. — A szetu nép (Setu rahvas). Budapesti Hirlap (Budapesti Ajaleht), 1911. — Az észtek néprajzi jellemzése (Eestlaste rahvateaduslik iseloomustus). Ethnographia, 1912. — Észtország (Eesti). Turán, 1922. — Az észti szigetek (Eesti saared). Magyar Földrajzi Évkönyv (Ungari Maateaduslik Aastaraamat), 1928. — A Kalevipoeg jubileuma (Kalevipoja juubel). Budapesti Hirlap, 1911. — Petöfi elu ja luule. Eesti Kirjandus, 1923. — Aino Kallas, Barbara Tisenhusen. Tõlge. 1924.

A. Bán on tõlkinud Söödi, Suitsu, A. Haava, Kreutzwaldi j. t. luuletisi ja E. Wilde ning noorema põlve kirjanikkude novelle.

Teise liiki kuuluvad (ungariainelised tööd):

a) Luuletistekogud: 1) Egyedül (Üksi). Budapest, 1898. 47 luuletist; 2) Áhitat szárnyain (Ihade tiibadel). Budapest, 1900, 76 luuletist; 3) Felhök és sugarak (Pilved ja kiired). Budapest, 1911. 82 luuletist.

b) Kirjandusloolised tööd: arvukaid ungari kirjanikkude eluloolisi ja kirjandus-esteetilisi retsensioone erivihkudes.

Loendatud nimestik võimaldab vaid kavandilise ülevaate dr. Aladár Bán'i nii mitmekesisest kirjanduslikust ning hõimkondlikust tegevusest, ja see on mitme kirjandusliku ning teadusliku asutise poolt vääriivat tunnustust leidnud: Ta on Turaani Selts Soome-Eesti Instituudi (A Turáni Társaság Finn-Észt Intézete) juhataja ja ajakirja „Turán'i“ toimetaja; Szent István Akadémia' (Püha Stefani Akadeemia) ja Petöfi Seltsi (Petöfi Társaság) korriline liige; Suomalaisen

Dr. Bán Aladár

G. Laitte

Kirjallisuuden Seura' ja Kalevala Seura' kirjavahetaja liige; Eesti Kirjanduse Seltsis on ta alates 1911. a. kirjavahetaja ja 1929. aastast peale auliige. Ka on ta soome Valge Roosi I liigi ordu tähe kavaler, ja omab soome Suojeluskunta hõbedast teeneteristi, jne.

„Kalevipoja“ läti keelde tõlkija Elina Zalite.

Pr. Elina Zalite¹⁾ esineb praegu Lätis eesti kirjandustoodete viljakaima tõlkijana ja tutvustajana. Tema tähtsaks tõlgeteoseks on hiljuti ilmunud „Kalevipoeg“ (vt. V. Ernitsa retsensioon „Kalevipoja“ tõlke kohta käesoleva „E. K.“ numbris). Sel puhul olgu ka tema elulooga ja kirjandusliku tegevusega tutvustamiseks järgmised read.

Elina Zalite sündis 19. oktoobril 1899. a. Koivalinna vallas; lapsepõlve veetis Hopa alevis võru murret rääkivate eestlaste keskel (seepärast on talle eesti kirjakeele omandamine hilisemal eluaastail küllalt raskeks osutunud). Õppis Valga naisgümnaasiumis, pidi aga haigustumise tõttu õpingud katkestama. Keskkooli lõppeksami sooritas 1918. a. Tartus Puškini gümnaasiumis ja sai varsti peale seda õpetajakoha Marienburgi linnakooli. 1920. a. lahkus sealt kopsuhaigena. Viibis ravimise otstarbel 1923. a. Galiitsias Sakoranis ja 1925.—1926. a. Šveitsis Davos'es.

Kirjandusest huvitatud, hakkas pr. Zalite kirjanduslikult teotsema 1922. aastal. Ja samal aastal ilmus ka „Latvijas Vestnesis'es“ tema esimene tõlkekatse eesti keelest läti keelde: Ridala „Ohvrikiivid“. „Kalevipoega“ hakkas tõlkima 1923. a., siis kui tal tuli terve aasta tõvevoodis lamada. Jõudis tõlkimisega lõpule 1924. a.

Eesti lüürikast on ta tõlkinud umbes 75 luuletist, suuremalt osalt Alle'lt, Barbarus'elt, Kärner'ilt, Ridala'lt, Suits'ult, Söödilt, Under'ilt, Visnapuu'lt j. t.

Sidumatukeelelisest eesti belletristikast on tema sulest ilmunud A. Kitzberg'i komöödia „Neetud talu“, O. Luts'u naljamäng „Paunvere“, A. H. Tammsaare jutustis „Kõrboja peremees“ ja H. Raudsepa „Sinimandria“.

¹⁾ Lätikeelses vanas ortograafias kirjutati ja kirjutatakse see nimi praegugi saksa keele kirjutusviisis — Sahlite, hääldata eesti keeles: Saalite.

1923. aastast alates on ta suuremate tööde kõrval järjekindlalt kirjutanud aastaülevaateid eesti kirjanduse üle läti ajakirjadele ja ajalehtedele.

Soome kirjandusest on ta tõlkinud A. Kivi „Seitse venda“ ja Maila Talvio' „Kirikukella“.

Prl. Zalite algupärasteist töist olgu mainitud umbes 130 lüürilist luuletist, mis on ilmunud laialipillatuina ajakirjanduses; käesoleval aastal kavatakse autor nad aga koostada ja iseraamatuna trükki anda; siis on ta veel kirjutanud tosina ümber väikesi eriväljaandena ilmunud jutukesti ning 1927. a. läti Rahvusteatri ettekantud komöödia „Hädaohtlikud aastad“.

Lugupeetud kirjanik teotseb 1928. aasta sügisest saadik dramaturgina Riia Kunstiteatri juures, leiab aga siiski praegugi veel mahti kirjanduses sulge tarvitada, — loodetavasti ka veel eesti kirjandustoodete tõlkimiseks.

K. E. Sõõt.

Paar sõna Saaremaa vanavarast ja rahvaluule järelkorjandusest.

Mida enam meie vanavarakogudesse süveneda, seda selgemini tuleb ilmsiks uurimist pidurdav e b a ü h t l u s ja pööranerühulisus senises kogumistöös, mis suurt osa ainesistikust lubab kasutada ainult väga ettevaatlikult ja järgikontrollitult. Teiselt poolt aga kangastuvad juba ka õige mitmekesise ja erineva repertuaariga kultuuriraioonid meie pisikeses Eestis, mille täpsama sisu ja piiride kindlaksmääramine ongi Eesti Rahvaluule Arhiivi teoksiloleva järelkorjanduse tähtsamaid ülesandeid. Üks selline üsna omapärane ja kindlapiirilise kultuuriraioon on Saaremaa, mille vanavara kohta tegi eeskujuliku hoolega statistikat üliõp. Leida Kull minu proseminaris möödunud semestril ja koostas siinrükitava ülevaatliku tabeli Saaremaa kihelkonnist senini kogutud rahvaluule kohta. See tabel on meile õpetlik niihästi oma positiivsete kui ka negatiivsete andmetega, näidates, kust ja kui palju midagi juba on või veel mitte ei ole. Üldiselt peab ometi tunnustama, et Saaremaalt on rahvaluulet senini kogutud tugevasti alla keskmise normi mitte ainult kvantiteedilt, vaid ka kvaliteedilt: Saare omapära ja iseärasusi on jälgitud võrdlemisi pea-

liskaudselt ja lohakalt. Viimast asjaolu tuleb eriti kahjatseda, sest Saaremaa rahvalooming on mitmeti õige olulise kultuuriloolise tähtsusega, eriti meie välismõjustuste ja kultuuriteede selgitamiseks kuni eelajaloolise ajani. On ju üldiselt teada, et just Saaremaal avaldub germaani kultuuri mõju eriti tugevasti, kuid selle lähtekohad pole oma üksikasjus veel kaugeltki selged: siin ristlevad segi küll ala- ja ülasaksa, küll uuemad rootsi ja vanemad vikingiteaja skandinaavia laenud. Samuti nõuavad veel palju jälgimist Saare rahvaluulelised suhted mandriga. Järjest enam selgub Saare

SAAREMAA RAHVALOOMING ERA KOGUDES.

Kihedkonnad	Rahvaluule punkte alade järgi						Lehekülgi		
	Laule	Jutte	Vanasõnu ja kõnekäände	Mõistatusi	Usku ja kombeid	Kokku	Rahvaluulet	Muud aines- tikku	Kokku
Karja	323	241	706	119	332	1721	809	38	847
Mustjala	569	59	186	96	58	963	781	20	801
Kihelkonna	220	91	289	19	125	744	684	68	752
Kärja	843	104	371	505	682	2505	1343	48	1391
Anseküla	182	51	73	193	519	1018	324	6	330
Jämaja	225	628	217	277	906	2253	1776	59	1835
Sörve (khk. teadm.)	45	12	1	100	73	231	72	—	72
Kaarma	186	33	935	284	444	1882	328	35	363
Kuresaare	41	4	1	—	2	48	77	4	81
Püha	21	23	—	—	36	80	112	25	137
Valjala	40	122	171	193	267	793	470	24	494
Jaani	44	29	40	—	24	137	244	11	255
Pöide	931	352	287	240	296	2106	2216	36	2252
Muhu	639	69	199	178	263	1348	1179	92	1271
Saaremaa (khk. teadm.)	706	207	967	289	564	2733	1209	47	1256
K o k k u	5015	2025	4443	2493	4591	19 080	11 624	513	12 137

tihe kontakt viimaseil eelajaloolisil sajandil just nimelt Lõuna-Eesti ja vahest ka Liiviga, nii et Saaremaa kuuluvus administratiivselt end Liivi kubermangu ja suundumine Riia kultuurikeskuse poole (resp. Väina kauba- ja kultuuritee poole enne orduaega) leiab omale tuge ka rahvaluulest. Seejuures tuleb ilmsiks veel teatud ühine vene mõjustus L.-Eesti-Saare-Liivi alal, millest P.-Eesti alles nende vahetalitusel osa on saanud või hoopis kõrvale jäänud.

Kõik need on sellised probleemid, kus keelemees ja folklorist saaksid appi minna arheoloogile ja ajaloolasele, kui

aga materjali ülevaatlikkus seda vähegi võimaldaks. Sellepärast peaks aru saadama ja võimaldatama veel õige intensiivset ja asjalikku kogumistööd, kõige selle peale vaatamata, et meil on juba tuhandeid lehekülgi vanavara vareminki täis kirjutatud. Ei ole veel küllalt neist lehekülgedest, mis ärkamisaja vaimus literaarselt kirjutatud, oma vaba fantaasiaga ilustatud ja igasuguste olematute mõistetega võltsitud, kuna tõeline terminoloogia ja motiivistik on tihti kahe silma vahele jäetud (üks tüüpilisi selliseid nii-öelda poeedi-prototüüpe Saaremaa vanavarakogujate hulgas on Villem Mägi Karjast). Mainigem näitena Saaremaa kohta, et saarlaste usundi suurnimed külmking ja võlu on võetud põhjalikumale vaatlusele alles nende ridade kirjutaja poolt „Liivi rahva usundis“. Saksapärase potermanni kohta on Saaremaalt senini vähem materjali kogutud kui liivlasilt. Libahundi kujutelma mõistmiseks väga olulised on saarlaste nimetused koduhunt ja inimesehunt (kui laialt tuntakse neid mandril?), mis paljastavad ühtlasi selle kujutelma võrdlemisi noort germaani algupära (Werwolf tähendab ju algselt kah meeshunti), kuid sellele pole senini veel tähelepanu juhitud (veelgi veidram, et meie „libahunt“ ise algselt hoopis erineb soendi kujutelmast ja alles kirjakeele kaudu soendina laiemalt rahvasuhu tunginud!). Ja tõtt ütelda ei ole isegi veel Suur-Tõllu uurimises kuigi kaugele jõutud, kuna saarlaste muu mütoloogia ootab alles usaldatavat käsitlejat. Mere rollist saarlaste rahvaloomingus on meil veel vähe aimu. Saare naljandeid on pandud suuremal hulgal kirja üksi Jämajast ja Pöidest. Vana rahvalaul on Saaremaal enam ruineerunud kui mandril, paremini on ta säilinud ainult ida pool, Pöide-Jaanis ja Muhumaal. Vana regivärsi asemele on tunginud üldiselt lõppriimiga uuem rahvalaul (ballaad, romanss, merimeeste luule, lorilaul jne.), mis tihti on tõlgitud saksast. Isegi Saare pulmalaulud on osalt lõppriimilised vemmälvär-sid. Vanasõnu ja kõnekäände on Saaremaalt armetult vähe kogutud, nagu need üldse meie senises kogumistöös on olnud vaeslapse osas ja pälviksid kõigi Ak. Emakeele Seltsi stipendiaatide j. t. erilist tähelepanu. Loodetavasti suudame järelkorjandusega saavutada veel üsna häid tulemusi, nagu osutab Eesti Rahvaluule Arhiivi läinud suve saak Lääne- ja eriti Harjumaalt: aeg ei ole seks kaugeltki veel nii hiline, nagu üldiselt oletatakse.

Oskar Loorits.

Kirjanduslik ülevaade.

Kalevipoegs, igaonu tautas eps. No igaonu valodas tulkojusi **Elīna Zālīte** (**Kalevipoeg**, eesti rahva eepos. Eesti keelest tõlkinud **Elīna Zālīte**). Lāti Haridusministeeriumi väljaanne, Riias 1929. 217 lk. Hind? (eesti raamatukauplustes 3 kr. 25 s.).

Kuigi üksikute rahvaste vaimline lähenemine ja enesekeskine tutvumine on üldiselt võttes massiline sotsiaalne protsess, etendavad selles siiski üksikud isikud tihti õige suurt osa, eriti teiste rahvaste kirjanduste tutvustamisel tõlgete, arvustuste, kõnede jne. kaudu. Mõeldagu kas või Lessing'i osa Shakespeare'i tutvustamisel sakslastele.

Väikerahvaste juures paistab see asjaolu veelgi teravamalt silma. Üldise haritud jõudude vähesuse tõttu tuleb tihtigi leppida sellega, et ühte väliskirjandust esindab tõlgetes vaid üks võimalikult hästi kvalifitseeritud tõlkija ja tutvustaja.

Seesugusena esineb praegu Lātis eesti kirjanduse suhtes prl. **Elina Zalite**, praegune lāti riigiooperi dramaturg. Prl. Zalite on sündinud Koivalinna vallas, lapsepõlve elanud eestlaste keskel Hopas, omandades seal Võru murde, keskkoolis õppinud Valgas ja lõpetanud Tartus Puškini gümnaasiumi. 1922. a. alates tärkab prl. Zalites sügavam huvi eesti keele ja kirjanduse vastu.

Hiljuti ilmus trükist prl. Zalite suurtõlge: „**Kalevipoeg**“, olles meie lugulaulu neljandaks täieliseks värsimööduliseks tõlkeks. Näib, et „Kalevipoeg“ püsib edaspidigi esikohal eesti keelest tõlgitavas kirjanduses.

Eessõna tõlkele on kirjutanud tuntud lāti kirjandusloolane ja arvustaja **T. Zeifert**, kes eriti toonitab paralleeljooni ja kokkupuutumisi eesti ja lāti kirjanduse ja üldise naaberrahvaste arenemiskäigu vahel. Ta märgib alguses, et „Kalevipoja“ esimese vihu ilmumisaastal (Kuopios 1857) ilmus Tartus Kr. **Valdemar**'i brošüür lātlaste ja eestlaste mereasjandusest.¹⁾ See oli aeg, kus pärast Krimmi sõda kogu Venemaal vabameelsemad tuuled hõljusid, mõju avaldades ühtlasi lāti ja eesti rahvuslikule ärkamisele. Edasi toonitab autor **Valdemar**'i brošüüri põhjal, et Lāti **Hendriku** kroonika teadete järele eestlased ja lātlased juba 13. sajandil on ühiselt võidelnud kord taanlaste, kord rootslaste ja sakslaste vastu jne. Mitmesaja-aastane ühine naabusolevat loonud lātlaste ja eestlaste vahele teatava määrani ühise vaimuelu, mis peegeldub nende rahvaste rahvaluules ja kirjanduses. Ka oli mõlemale rahvale sakslaste poolt pandud kirjanduse algus umbes sama, ja vana **Stender**'i „Lāti muinasjutud“ tõlgiti varsti pärast nende ilmumist 1766. a. eesti keelde (1782). Palju on ühist mõlema rahva vaimusügevustes, kuid leidub ka lahkuminekuid, omapärasusi kummalgi rahval. Ja nende omapärasustega on põhjust tutvuda eriti nüüd, kus kumbki rahvas on saavutanud riikliku iseseisvuse ja kus mõlemad rahvad ühendavad südamlikus sõpruses käed: „just nüüd tuleb meile kätte eesti kirjanduse peateos „Kalevipoeg“ lāti keelses tõlkes!“

¹⁾ Ilmus 1869. a. **C. R. Jakobsoni** poolt eesti oludele kohandatuna eestikeelses tõlkes („Meie kaubalaevavägi Läänemeres“).

„Kalevipoega“ peetavat üldiselt eesti rahvaeeposeks. Kreutzwald olevat seda ise nimetanud „eesti saagaks“ (eine estnische Sage). Rahvaeepose nimetusel olevat siiski oma tõepõhi, sest et üle komandiku „Kalevipoja“ tekstist olevat sõna-sõnalt üleskirjutatud rahvaeepos, kuna muu osa olevat proosast rahvaeepose sisu ja kuju kohaselt rahvalaulu-vormi ümber luuletatud.

Edasi jutustatakse „Kalevipoja“ kirjutamise ajalugu ja selle mõtte tekkimist soome rahvaeepose „Kalevala“ mõjul. Antakse pikem ülevaade Kreutzwald'i tegevusest, eriti „Kalevipoja“ ainete kogumisel ja ümbertöötamisel. Tsiteeritakse muu seas kuulsa saksa rahvaluule-uuriija Jakob Grimm'i arvamist temale Kreutzwald'i poolt läbivaatamiseks saadetud „Kalevipoja“ esimese laulu kohta: osad sidumata kõnes tuleks jätta niisuguseina! Seda nõu aga ei võinud Kreutzwald omaks võtta ja jätkas Kalevipoja-aineliste muinasjuttude ümbertöötamist üldises eesti rahvaluule vaimus.

Edasi tsiteeritakse Schiefner'i ja Wiedemann'i arvamisi „Kalevipojast“ ja tähendatakse, et Lätiski on katsutud Soome ja Eesti eeskujul kirjutada rahvaeepost: Pumpurs'i „Lāčplēsis“ ja Lautenbach'i „Niedrišu Vidvuts“. Need ei olevat aga siiski sel määral rahvaeeposed nagu soome „Kalevala“ (ilmunud 1924. a. tuntud kirjanik-kommunisti Linard Laicen'i lätikeelses tõlkes) ja eesti „Kalevipoeg“, sest et eeposed tervikuina või osina puudunud läti rahvaluules eneses.

Lõppeks karakteriseerib T. Zeifert tõlget, mis nõudnud suurt vaeva, sest et tõlkija on katsunud kasutada läti rahvalaulu väljendusvahendeid. Tõlke väärtuse tõstmiseks tulnud läti teksti mitu korda läbi vaadata ja täiendada. Tõlke kaudu avanevat lätlastele läheda rahva vaimuilm, millesse vaatudes ja elludes toetub mõlema rahva liit tõsisele ja sügavale arusaamisele.

Tõlge ise on sooritatud kunstipärasel, väljendusrikkas stiiliseeritud läti rahvaeepes, „Kalevipoja“ värsimõõdus. Lõppriimid näivad esinevat samal kombel nagu eestikeelses tekstis. Tõlkimisel on mitmelgi puhul mõte võrdlemisi vabalt edasi antud, nii et iga kord ei saa just kõnelda matemaatilisest mõttevastavusest. Näiteks I, 83: on tõlgitud „õnnetuma valu kaebust“, kuna algtekstis on „kiasutuse kiljatusi“; samas laulus on rida 137 tõlgitud „vaesuse pisaraid“, kuna algtekstis on „piinatuse...“; rida 138 on tõlgitud „hädade ikkes tõusnud vaevu“, kuna algtekstis on „kurnatuse kustutusi“ jne. Umbes samasuguseid näiteid võiks tuua rohkemgi, aga üldmõtet need loomulikult ei muuda, kuuludes nii-öelda tõlkija vabaduste hulka, mida vahest ehk siiski on mõnel puhul liiga avaralt käsitatud.

Eestikeelsest algtekstist on tõlkimisel välja jäetud paar mitte küllalt olulist ega viisakat katkendit, mis „Kalevipoega“ tõlkides harilikult välja jäetakse, mida ka „Kalevipoja“ algautorgi oleks pidanud tegema.

Tõlkele järgnevad seletused, palju lühemal määral kui näiteks dr. Bán'i tõlkes, kõnelemata Löwe-Reiman'i omast. Neis seletustes võib tabada mõnel korral eesti- ja soomekeelseis sõnades trükivigu ja paar kahtlast seletust, mis näivad küll laenatud olevat Löwe-Reiman'ilt. Linda nimi tulevat sõnast lind, soome lintu — see nimi esineb aga seesugusena juba vanade sakslaste juures, olles neilt omal ajal isegi Ungarisse laenatud. Teine niisugune seletus on, et Kõul

olnud paralleelnimi Jõu, mida Reiman varemini „kõige tõenäitlikkuse järele“ oletanud, kuna aga Eisen oma „Eesti mütoloogias“ seda ei nimeta.

Üldiselt jätab kogu raamat hea mulje. Sellest saab kahtlemata üks tähtsaim tegur Eesti-Läti vastastikusel kirjanduslikul tundmaõppimisel.

Villem Ernits.

Eduard Wilde: **Prohvet Maltsvet**. (Eduard Wilde kogutud teosed XXIV, XXV ja XXVI anne.) Kirjastus o./ü. „Loodus“, Tartus 1929. 740 lk. Hind 360+320+320 senti.

Võrdlevaid jooni I ja II trüki vahel.

Pole saanud harjumuseks arvustavalt sõna võtta E. Wilde „Kogutud teoste“ üksikute annete kohta, mille arv ületab juba kolmanda kümne läve. Seda on põhjustanud vahest autori enda esimese ande eessõnas avaldatud põhimõtted, kus ta tunnistab: „Suuremaid, põhja küündivaid muutusi ei tihka ma nende kallal ette võtta, ei sisu ega kuju poolest, välja arvatud mõned üksikud teosed, nagu „Prohvet Maltsvet“, mis üllatavalt hallasti pärast nõnavad kärpimist ning paiguti kompositsioonilist kohendust“ (Ed. Wilde kogutud teosed I, lk. 7—8).

„Prohvet Maltsvet“ nägi esimest korda ilmavalgust G. Pihlaka kirjastusel Tallinnas, ja tolle tiitel-lehele on trükitud ilmumisaastana 1906. Nii paljugi on muutunud selle 23-aastase I ja II trüki ilmumisvahemaaga, ja seepärast pole huvita heita pilku endisele ja praegusele „Prohvet Maltsvetile“, eriti veel, kui meelde tuletame autori ümbertöötuse-lubaduse.

Kui üldiselt huviga on jälgitud meie populaarsema prosaisti kogutud teoste ilmumiskäiku, siis erilise huvi osaliseks on saanud „Prohvet Maltsvet“, tema triloogia suurim, kauaaegse eesti suurima romaani uus ümbertöötus. Selle huvi põhjustasid autori enese tsiteeritud märkus kui ka sagedad samasisulised teated ajalehis.

Kuulub ju ülalmainitud teos ka nende hulka, mis pidid Haridusministeeriumi soovil ilmuma väljaspool järjekorda — koolitarvete rahuldamiseks. Kuid seda soovi ei saanud autor rahuldada nii pea, — suure teose „kohendamiseks“ kulus ligi viis aastat. Oli ju see kompositsioonilt kaunis lodev. Ja julgus Jaan Oks omal ajal sellele ette heita isegi sisulisi puudusi ning psühholoogilist pinnapealsust (vaata „Noor-Eesti“ ajakiri 1910 nr. 1, lk. 103—106). Suurte lootustega asutakse praeguse parandatud „Maltsveti“ lugemisele, loodetakse leida sellest suurest teosest tõsist suurteost. Kuid osa illusioonest peletab autor juba uue trüki eessõnas, kus ta oma eelmist lubadust pehmendades sõnab: „Teadagi, et püüan praeguses uues väljaandes kohendada, mis on ülearusest tõttamisest vääratanud, kohendades peamiselt teose liigliha vähem kujukate ja vähem iseloomustavate detailide näol“ (E. Wilde kog. teosed XXIV, lk. 7).

Pealiskaudsel vaatlemisel on raske märgata kärpimist. Endisest 740-leheküljelisest üheköitelisest romaanist on saanud uus 740 leheküljeline kolmeköiteline romaan, mis vastab oma köidete arvult praegustele moenõuetele. Süvenemisel peab tunnistama siiski kärpimist. Esimese trüki leheküljele on mahutatud 37 rida, kuna teises trükis on 35 sama palju tähti sisaldavat rida. Kui esimese trüki maksimaalne tähtede arv võis olla 1 396 980, siis teises trükis selle-

vastu võib see maksimaalsus olla 1 299 480, seega 96 900 tähte vähem ehk ümmarguselt kärbitud $\frac{1}{15}$ võrra.

Esijoones vaadakes lähemalt tehtud kompositsioonilisi kohendusi; oli ju see külg „Prohvet Maltsvetis“ ka autori enese arvates kõige puudulikum.

Esimeses trükis oli pikim 2. peatükk — 60 lk. ja lühim 17. — kõigest 3 lk. Uues trükis on aga pikim 3. peatükk — 61 lk. ja lühim 18. — 6 lk. Siin pole siis palju muutunud.

Ometi on E. Wilde peatükkide ümberkorraldustes teinud siiski tublisti tööd. Endise 47 peatüki asemel on uues trükis kõigest 36. Sellest võiks oletada suuri ning põhjalikke kärpimisi ja kompositsioonilisi kohendamisi, oluliste peatükkide tihendamist ning ballasti väljajätmist, nagu autor seda eessõnaski ütleb. Kuid kahjuks pole see nii. Peatükkide arvu koondamine on läbi viidud nende liitmise teel. Sagedasti on kaks peatükki ja rohkemgi liidetud üheks. Kuid olgu ka märgitud, et esimesest peatükist „Ta tuleb“ on saanud uues trükis kaks — „Ta tuleb“ ja „Üks jumalavallatu“. Järgnevad peatükid, kuni 16-dani, samade pealkirjadega, ainult ühe numbri vahega, mis tekkis esimese peatüki poolitamisest, uue trüki kasuks.

Siit algavad liitmised. Vana trüki 16. peatükk „Halastaja“ ja 17. „Jeesuse pruut“ on liidetud uues trükis üheks, 17. peatükiks „Halastav öde ja Jeesuse pruut“. Vana trüki 19. peatükk „Keisri ees“ ja 20. „Orjaperemeeste ärevus“ on liidetud uues üheks, 19. peatükiks „Keisri palge ees“. Vana trüki 23. peatükk „Valge laev“ ja 24. „On Eesti rahval tõeste omma põlve ülle kaebamist ehk mitte?“ on liidetud üheks, 22. peatükiks „Valge laev“.

Olgu siinkohal märgitud, et see on ainsam juhtum, kus juttu võib teha ümbertöötamisest. Nii eespool kui ka tagapool liidetud peatükid on lihtsalt kokku trükitud, sageli isegi mõttekriipsudega veel lahutatud. Käesolevas on aga ümbertöötus täielikum. Endine 14. peatükk — kahe talumehe arutlus elamisvõimaluste üle, mis oli harilik sõnasõnaline väljavõte J. V. Jannseni „Postimehest“, on uues edasi antud lühikese autorireferaadi kaudu, mis asendab endist lamedat vanakeelset sõnastust palju ilmekamalt ja mahub rohkem teose raami. Samuti on endine 23. peatükk „Valge laev“ saanud põhjalikuma ümbertöötuse. Sinna on lisatud illusoorne laeva nägemine, mis annab ilmeka tunnistuse uskuja silmapettest. „Ja laev tuli. Tuli süda-öösi. Teda nägi esimesena üks naine“ (lk. 493), ja siis nägid teda kõik. „Aga seal seisis nende hulgas pikk, kõhetu vanamees halli habemevõruga kõrvast kõrvani, keegi kolklane, ja see hüüdis korraga: „„Ma ei näe laeva!... Mul on merimehe silmad, aga laeva nad ei näe!““ (lk. 494) ja siis ei näe teda enam ka teised. Selle lisandusega on romaani rikastatud ühe ilusa pildi võrra. Käesolevas liidetud peatükis leidub ka iseloomulikum näide ümbertöötusest ja lühendusest.

Vanas: „Aga keegi ei tulnud ja tunnistanud seda. Keegi ei tulnud ja sirutanud käevart välja nende viletsate poole ega müristanud viha pärast väriseval healel, kuuldavalt tervele maale: „Vaadake, oh vaadake neid kannatajaid. Neid on niikaua purretud ja nülitud, pigistatud ja imetud, kuni neil veri soontest, üdi luudest ja mõistus ajust otsa lõppes! Ja need, kelle küünte ja kihvade vahelt nad läbi on käinud, need on need, kes endid „armulikkudeks herradeks“, „heldeteks mõisavanemateks“ ja „inimese- ja rahva-

sõpradeks“ lasevad kutsuda! Need on need, kes õiguse, kombuse, hariduse eest meie maal endid palehigi sees ütlevad hoolitsevat! Need on need, kes talupoja priiuse, selge sula inimesearmastuse pärast priiuse ütlevad kinkinud olevat! Vaadake siia, teie kombelised, vooruslised, haritud risti-inimesed, ja aidake healt tõsta vägivalla vastu ja tema ohvrite eest! Ja mitte üksnes nende eest, keda teie siin põrmu sees näete vingerdavate, vaid kõige selle kihi eest, kelle rüpest see salk viletsaid on tulnud!“... (lk. 480). Uues trükis on see venitatud romantiline ja sapine hüüe saanud järgmise lühikese ja ilmeka väljenduse: „Aga keegi ei tulnud ega tunnistanud seda. Keegi ei tulnud ega õelnud kuuldavalt tervele maale: „Vaadake neid kannatajaid! Neid on niikaua puretud ja imetud, kuni neil lõppes veri soontest, üdi luudest ja mõistus ajust! Vaadake siia, risti-inimesed, ja aidake häält tõsta vägivalla vastu ja selle ohvrite eest! Ja mitte üksnes nende eest, keda te siin põrmus näete vingerdavate, vaid kogu selle kihi eest, millest see jõuk viletsaid on pärit!““ (lk. 495).

Sellele ümbertöötatud peatükile järgneb rida liidetuid, kus enamasti esimese liitosa pealkiri on saanud ka uue peatüki pealkirjaks. Ainsam väike kõrvalekaldumine sellest olgu siin märgitud: Vana trüki 33. peatükk „Pärast seda“ ja 35. peatükk „Minekul“ on liidetud uue trüki 29. peatükis „Pärast seda“, kuna vana 34. peatükk „Joodikud“ on nihutatud endisest 35. peatükist „Minekul“ tahapoole ja moodustab uues paarileheküljelise lisandusega 30. peatüki „Kaks, kes nende asemel häbenesid“.

Need oleksid kõik märgatavamad kompositsioonilised kohendused, mida autor vajalikuks on pidanud oma 23 aasta eest „sadulas kirjutatud“ suurromaani uues trükis ette võtta, kui me siia hulka ei arva mõningaid sisulisi õiendusi, mis tingitud ligi veerandsajaaastast vahemaast. Näiteks on vana väljaande lause „Gustav Malts on nende nooremate sisserändajate hulgast üks, kes veel priskel tervisel elavad; tema imevärske mälu on terve rändamise- ja asumiseloo ning selle üksikud kirjud sündmused kujukal täiusel tänapäevani alles hoidnud“ (lk. 732) saanud uues trükis järgmise kuju: „Gustav Malts oli neid nooremaid sisserändajaid, kes elas veel priskel tervisel maailmasõja ja vene revolutsioonide ajad läbi, asudes Krimmist alles 1924. aastal Toonelasse, kuhu ta kaasa viis tasuva teadvuse, et emake Eesti vabaks saanud viimastest feodalismi jäänustest“ (lk. 733).

Nagu näeme, ei saa me sedagi väikest teose lühenemist kirjutada täiel määral kompositsiooni „kohenduste“ ega kärbeta arvele, vaid enamik sellest langeb vahest keelele, paremale ja selgemale väljendusele, kuuludes seega stilistika-valdkonda.

On ilmne, et me praegu, kus „Noor-Eesti“ poolt algatatud keeleuendus enam-vähem läbi lõõnud (olguigi et keelemehed praegugi veel omavahel purelevad), oma mõtteid saame väljendada palju lähemalt, tabavamalt ja jõulisemalt, kui lubasid seda meie keelevahendid veerandsaja aasta eest. E. Wilde ei poolda täiel määral keeleuendust, kuid on sellest siiski palju omaks võtnud, ja ta teoste keel on praegune maksev moodne kirjakeel.

Kõige pealt mainigem süntaktilist külge, kus esimese ja teise trüki vahemaa ajal on kõrvallause predikaat nihutatud lause lõpust ettepoole. Näiteks I trükis: „Kes laimaja suu kinni p a n e b!“ (lk. 94); II trükis: „Kes p a n e b laimaja suu kinni!“ (lk. 104).

I trükis „...mille kõrval olevad teised ruumid võeraste tarvis tühjad seisivad (lk. 319); II trükis: „...mille kõrval olevad teised ruumid seisid tühjad võeraste tarvis“ (lk. 336); I tr.: „...kes saladuse ilmsiletulemist nagu tuld kartis“ (lk. 319); II tr.: „...kes kartis saladuse ilmsiletulekut nagu tuld“ (lk. 336). I tr.: „Et tema päralt olev teenija igal ajal ta kellahelistamist kuuleks, oli viimase tarvis alumisel korral, aga trepi kõrval väike poolpime kambrike, kuna teised tüdrukud ja vanadlane peremamsel alumise korra teises otsas, trepist kaunis kaugel, elasivad“ (lk. 319); II tr.: „Et tema päralt olev teenija kuuleks igal ajal ta helistamist, oli viimase tarvis alumisel korral, aga trepi kõrval väike poolpime kambrike, kuna teised tüdrukud ja vanadlane peremamsel elutsesid alumise korra teises otsas, trepist kaunis kaugel“ (lk. 336) j. t. Sarnaseid näiteid võib leida kogu teose ulatuses pea igas kolmandas lauses.

Süntaktilistest parandustest mainitagu veel ülelligsete adverbiaalide ärajätmist ja partsiaalobjekti asemel totaalobjekti tarvitamist, kus viimane loomulikum. Näit. I trükis: „Vaevalt oli Maltsvet Kolga-Kiius asupaika võtnud.“ (lk. 323); II trükis: „Vaevalt oli Maltsvet Kolga-Kiul asupaiga võtnud, . . .“ (lk. 340) j. t.

Rohkesti on tehtud ka morfoloogilisi parandusi; need on enamikus tingitud morfoloogilisest arenemisest, mis meie keel esimese ja teise trüki vahemaa ajal on läbi teinud. Mis 23 aasta eest oli õige ja kõnekeelele vastav, on praegust lugejat segavad jämedad keelevead. Need parandused on oma enamikus konjugatsioonilised ja deklinatsioonilised kohendused kui ka kaassõnade väljajätmised. Näit. I trükis: „...ehk küll ukse-august vilumat õhku sisse imbis“ (lk. 8); II tr.: „...ehk küll ukseaugust imbus vilumat õhku sisse“ (lk. 16). I tr.: „Siis viidakse ta meeste vahel ära“ (lk. 290); II tr.: „Siis viiakse ta meeste vahel ära“ (lk. 307). I tr.: „Mispärast ta halastamata hirvitamisega juurde lisas“ (lk. 167); II tr.: „...mispärast ta lisas jumal irvitamisel“ (lk. 178). I tr.: „...ehmatas keeletuks“ (lk. 277), II tr.: „...ehmus keeletuks“ (lk. 293). I tr.: „...jāme kõis sai täis sõlmisid, vorpisid, muhkusid ja katkeid“ (lk. 214), II tr.: „...jāme kõis täis sõlmi, vorse, muhke ja katkeid“ (lk. 225). I tr.: „...tema käskusi ja keeldusi“ (lk. 96), II tr.: „...tema käskusid ja keeldusid“ (lk. 105). I tr.: „...süda südame sisse sulanud“ (lk. 292), II tr.: „...süda sulanud südamesse“ (lk. 309). I tr.: „...lähema põesa seest“ (lk. 295), II tr.: „...lähemast põösast“ (lk. 312). Rohkesti on tarvitatud ka i-mitmust, sagedamini kui varemini ilmunud kogutud teoste annetes. Näit. I tr.: „perenaise silmades“ (lk. 214), II tr. „perenaise silmis“ (lk. 226). I tr.: „timukatele“ (lk. 293), II tr.: „timukaile“ (lk. 309) j. t.

Selles osas peab mainima veel sagedaid puhtortograafilisi ja häälikulisi parandusi. I trükis oli järjekindlalt pikk ü märgitud *üi*-ga (näit. nüid, küisi, püitakse, hüietega) ja pikk *õ* — *õe*-ga (näit. rõemus, mõeta), nagu see hääldataksegi Põhja-Eestis, Maltsveti kodupaigas. II trükis aga on see kohendatud kirjakeelele vastavaks. Näit. I trükis: „õeruma“ (lk. 277), II tr.: „hõõruma“ (lk. 293). I tr. „baron, baroniherra“, II tr. „parun, paruniherra“ (kõikjal). I tr. „haganad“ (lk. 276), II tr. „aganad“ (lk. 292). I tr. „orgi otsa aetud“ (278), II tr. „horgi otsa aetud“. I tr. „ilmasgi“ (lk. 98), II tr. „ilmaski“ (lk. 107) j. t.

Ka sõnade kokkukirjutamine on teises trükis järjekindlam ja kirjakeelele vastavam. Kõik enne kriipsuga lahutatud sõnad on kirjutatud kokku; näit. I tr. „kuradi-näod“ (lk. 3), II tr. „kuradinäod“ (lk. 11). I tr. „ukse-august“ (lk. 8), II tr. „ukseaugust“ (lk. 16). I tr. „hinge-äratajat“ (lk. 8), II tr. „hingeäratajat (lk. 16). I tr. „kiriku-riietest“ (lk. 215), II tr. „kirikuriietest“ (lk. 226). I tr. „patu-majas“ (lk. 215), II tr. „patumajas“ (lk. 226). I tr. „vaidluskõne“ (lk. 214, II tr. „vaidluskõne“ (lk. 226) j. t.

Lõpuks peab keeleteadlaste paranduste kohta veel tähendama, et Wilde pole jätnud kasutamata „Prohvet Maltsveti“ parandamisel meie keeleuudenduse suurimat saavutist — keele sõnavaralist rikastumist. Nii kriitiline ja osalt põlgavgi kui ta suhtumine on keeleuudendusele esimese ande eessõnas, on ta selle kogutud vara ometi ohtrasti kasutanud. Paljudel juhtudel on vana sõna asendatud uue vastega. Olgu siin üksikuid näiteid: I tr. „kellegi peale iseäraliselt ei teadnud mõtelda“ (lk. 275), II tr. „kellegi peale eriliselte ei teadnud mõtelda“ (lk. 291); I tr. „silmapilk“ (lk. 279), II tr. „hetk“ (lk. 294); I tr. „halastamata hirmutamise“ (lk. 167), II tr. „jumalirvitamis“ (lk. 178); I tr. „Madise naise võtmine“ (lk. 273), II tr. „Madise naiming“ (lk. 289); I tr. „Korraga saab Kiisa neid tervest viirastusest aru“ (lk. 296), II tr. „Korraga taipab Kiisa neid kogu viirastust“ (lk. 313); I tr. „terased silmakesed ei seisnud selle naeruga kokkukõlalt“ (lk. 296), II tr. „terased silmakesed ei sobinud hästi selle naeruga“ (lk. 313). I tr.: „arusaamine“ (lk. 319), II tr. „tajumine“ (lk. 336); I tr. „nimetada ei tohtud“ (lk. 320), II tr. „ei tohtud mainidagi“ (lk. 337) j. t.

Ülaltoodud näidetest, mis on juhulised, kuid siiski üldise iseloomuga, selgub, kui põhjaküündivad on E. Wilde parandused „Prohvet Maltsveti“ uue trüki keeles. Need vähesed näited iseloomustavad ka vana ja uue trüki stiili vahet; koosneb ju stiil keele-elementide, esijoonese süntaksi tarvitamise vahekordadest. Stiili, lauserõhu ja rütmi nimel on tehtud palju keelelisi parandusi. Lohisevate lõppude kohendamine, üleliigsete asesõnade ja partiklite ärajätmine ning verbi nihutamine lause lõpust ettepoole on muutnud stiili palju jõulisemaks, puhtamaks ning mõjuvamaks, nagu see selgunud juba ülal esitatud näiteist.

Hoolimata põhjalikust keelelisest ja stiililisest ümbertöötamisest leidub teoses veel rohkesti pikki, segaseid ja lohisevaid lauseid, kus pealause paljude kõrvallauseste sisse on nii ära lõhutud, et raske on tabada lause õiget mõtet. Lubatagu esitada neist mõni juhuline näide:

„Vennastekoguduse võimumeeste vastu algas ta küll kohe võitlust, aga esiotsa, kui nende viha tema vastu veel nii suur ei olnud, sest et Maltsveti mõju oli veel vähene, samuti kaunis taltsalt, ilma kirgliku õhinata“ (II tr. lk. 81) ja sealsamas edasi: „Tungival noomimisel seletas ta, et kes viina, seda kurjavaimu jooki, mitte tilgatumaks maha ei jäta, see ei võivat tast iialgi lahti saada, ja kes tast lahti ei saa, see ei võivat jumalariiki pääseda, vaid pidavat minema igavesti hukka“ (II tr. lk. 82). Või teisel: „Nad andsid väiklasele kiusule ja jonnile maad, võtsid tarbekorral ülekohtuse valjusegi appi, iseäranis Mihkel, kuna perenaine, oma pehmuse pärast iseseisvusetu, tema mõju all seisjs ja oli majas nagu mehe tööriistaks, nagu tema hääle kajaks“ (II tr. lk. 136).

P. Hamburg.

Hugo Raudsepp: Mikumärdi. Komöödia viies vaatuses. „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus, 1929. a.

Motto: Kõrtsis kuuleb alati palju paksemat lora kui raamatust.

„Mikumärdi“ lk. 72.

Algame sellest, et tutvustame komöödia sisu ja selle komöödia tegelasi.

Jaak Jooram on Mikumärdi peremees. See on omamoodi Kauka Jumal uutes oludes, ta on äkilise iseloomuga, ennast täis, rumal-uhke, sõnapidaja, antud oludes küllaldase loomuliku mõistusega, teatavas mõttes Pearu „Tõest ja õigusest“. Ta on midagi ürgset ja sellega koos midagi ühekülgselt. Paras roheliselipu-usklik, kuid oma ürgsuses parteiliselt nõnda asetatud, et ta võib öelda:

„Mis Mikumärdil mõeldakse, see on riiklikult mõeldud. Silmist loevad su soovid! Sest see on maa hää, mis ma neile otsa vahin! Kõik need... direktorid ja doktorid, advokaadid ja kindralid... need on Mikumärdi jooksupoisid! Saapaviksijad! Talumees teeb haisu ja saksad seavad nina— säääl on su „juhid“.“

Nagu sest tsitaadist näha, on seda Mikumärdi peremeest kõige muu juures veel parteijuhid rikkunud. Mikumärdi, nagu Jaak Jooramit sagedasti ja õigesti talu järele kutsutakse, on jumala ja partei asjus väga terane, aga seda terasust ta ei osuta oma igapäevases elus. See tüüp on täis vastuoksusi, see ei olegi õieti tüüp, vaid midagi ürgset, mis sirutab katsesarvi mitmest kandist. Seda Mikumärdit me tunneme, ta on meile tuttav, kuid ta ei ole plastiliselt nähtud. Hugo Raudsepp on selle mehemüraka jätnud poolikuks ja kuhjanud omadustega, mis sagedasti vastukäivad.

Jaak Jooramil on tütar ja poeg. Tütar on paar aastat olnud ülikoolis ja on nüüd hakanud praktiliselt perenaiseks Mikumärdil. Autori kujutust mõõda on ta iseseisev, praktiline, uhke, kuid alistub ilusatele sõnadele instrktor Seeliohvi suust, et on isegi valmis pea-aegu viskama käega Mikumärdile ja minema ära.

Jaak Joorami poeg Enn on korporant, kes oskab kakelda, raha ja naisi läbi lüüa. Kui see korporant on ülikooli lõpetanud, pakutakse talle koht, 60 krooni kuus. Enn rändab Aafrikasse. Selle kohta öeldakse: „Kas on maailmas olnud nii lolli kuningat, kes oma ainsa poja kasvatab võõrastele vurleks! Vanaisa jooksis parajasti püksata paruni kepi alt välja. Aga juba pojapojast meisterdati orjapäälikut mõnele metsrahvale!“ See „orjapäälilik“ muidugi tuleb ilma pennita koju ja kaob ka sealt.

Selle talupere vastu mängib Mikumärdi popsipere. Popsiperre kuuluvad ka kolm tegelast: pops Jüri — paratamatu pops, alandlik ja sõnavõtlik rahahuvides; naine Elts — Kitzbergi tüüpiline vananaine, ja üliõpilasest poeg Juhan, keda iseloomustatakse järgmiselt: „Jurist ja karjerist! Annab kas või hinge, kui aga natuke edasi saaks! Trügis ülikooli, uskudes, et on otsene tee haljale oksale. Aga märkas eksitust ja tuli Mikumärdile sulaseks.“ See tüüp oskab armuseiklustes tulunduslikult mõelda.

Mõlema pere moraal on ühesugune ja ühekõrgune. See moraal on moraal pahurpidi. Jaan Jooram on aus, nagu kinnitatakse, kui ähvardab otsene hädaoht Mikumärdile ziiro andmiste näol, aga väljaspool otsest hädaohtu poetub ta ettevaatlikult kõrvale. Pops Jüri elutarkuse ja õpetussõnade hulgas aga leiame ka säärase: „Saba on

popsi lipp“. Üldine õhustik on midagi vanapagana ja Antsu lugude sarnast, moraalimõiste järele muidugi. Ja nende, Jaagu ja Juhani vastumängki on midagi vanapagana ja Antsu laadilist.

Samasugune moraal maksab ka episoodiliste tegelaste kohta. Neid on kõige pealt: suvitajatepaar Soekaraskid, leskema Mimm ja ta tütar Silvia. Mimmi mees oli niisugune, kel oli pool maailma käes, aga kui suri ja järele hakati vaatama, siis jäid paljad taskud. Mimm on naine, kellel peab olema oma mees, kes teda toidab. Ta tahab saada Mikumärdi perenaiseks. Tütar Silvia aga on moodsa aja tütarlaps. Ta tahab vahetada mehi, romantikast ta ei hooli, mees olgu seksuaalselt vormis. See avalikkus, millega Silvia räägib emale oma suguvahelisist asjust, on otse hämmastav. Siin hakkab tõrkuma elutunne Raudsepa vastu, kes on kahtlemata liiga paksu pintslit tarvitanud. Ema ja tütre vahekorid on midagi erilist, ka kõige raiskuläinud tütar kardab ema vastu olla sarnaselt avalik, kui seda on Silvia.

Komöödia episoodilistest kujudest jääb järele veel teenijatepaar Maie ja Ants. Maie on vanapiigaliselt vagatsev, Ants aga kahetseb kõiki, kellel läheb paremini kui temal. Tal on nii hale süda, et ta kohe nutma hakkab, kui näeb, et kellelgi veab. Ka ligimesearmastus pahrupidi. Peigmeheks teevad ta Maie tuhat krooni.

Üksikult seisavad: gümnaasiumist välja heidetud karjatüdruk Emsi, kelle eluprobleem keerleb „nihvile“ kutsumises, ja põllutulunduse instruktor, veendunud vanapoiss, Silvia pükstes, Aadam Seeliohv. See amoraalne ja „kosmiliselt ning müstiliselt“ mõtlev vanapoiss oleks peaaegu saanud Mikumärdi väimeheks, kuid üks armuseiklus, mille tagajärjeks on suguhaigus, päästab ta. Sest kõigest räägib ta avalikult. See Aadam Seeliohv on ühtlasi komöödia peaidée väljendaja. See pea-idee on, et inimeselikud teekonnad sõltuvad juhtumist. Need juhtumid on juhulised vaid tegelastele-inimestele enestele nende vaateisukohalt, maailm ei ole seepärast aga mitte mõtetu. Seeliohv tunneb, et on olemas kõrgem mõistus kui Seeliohvi oma.

Juhan, Maret ja Seeliohv eriti on oma elus ja tegevuses asetatud mingi muu kategooria vastu. Seeliohv — kõrgema mõistuse ja Maret Juhaniaga — elu kui komöödia tajumise vastu. See kõik annaks neile uue palge, aga ma kardan, komöödia lõpp on vaid maskideteatri võte Raudsepa poolt.

Komöödia tegevus nende tegelastega on lühidalt järgmine. Jaak Jooram tuleb kongressilt seotud peaga ja toob enesega kaasa uue sulase, tollesama mehe, kes tal kongressi tagatipul kõrtsis „noka outi“ oli lõõnud. Sulaseks osutubki popsi Jüri üliõpilasest poeg Juhan. See Juhan saabki komöödia dünaamilise poole kandjaks, õieti Mikumärdi komöödia lavastajaks. Tema režii all arenebki tegevus Mikumärdil. Ta lahendab kõige pealt „popsisääduse“ Mikumärdil, laseb rumal-uhkel Jooramil läbi peksta oma isa (peksustseenniks vooderdatakse muidugi vana Jüri nõnda, et see ei saa haiget) ja kinkida sellele — „visata vastu vahtimist“ popsikoht. See Juhan (maskideteatri esimene teener) juhib vana Jooramit ja Marëtit nõnda, et Jooram kinnistab talu tütre nimele ja et Maret seda soovib. Siis maadleb see Juhan Mareti pärast vana Jooramiga ja saab kihlveoks Maret. Enne seda aga on Juhan juba valvanud paraja silmapilgu, mil Maret on suveöö soojuses armupehme ja on maganud selle juures ühe öö. Kõik see tegevus mõne väikese lissündmusega Ju-

hani kasuks toob talle Maret'i ühes Mikumärdiga. Lõpuks küll lastakse öelda Maret'il midagi armastusest . . . „ma ei võinud ju teada . . . et me teineteist nii väga . . .“ Lastakse seega mõista, et Maret oli Juhan'i jaoks loodud, kuid jonnis vastu. Seega lõpp hea, kõik hea.

Mikumärdi maailm on aktuaalne. Seal on roheliselipu-peod ja popsiseadus, seal on haritlaste üleproduktsoon ja meiepäevine rahamoraal. Seega on komöödia aine väga aktuaalne. Selle aktuaalse ainega on aga komöödia autor väga pealiskaudselt ümber käinud. Autor ei ole tahtnud süveneda sisse ainesse; ta on võtnud tootesmaterjali ja ehitanud sellest vaatuse vaatuse järele ja seal, kus on hakanud kaduma teose loogiline side, on ta mõne pearulise maadlusvõttega seadnud asjad jälle ritta. Seda on talle võimaldanud laia pintsliga joonistatud ja hingeeluliselt kinnistamatud tegelased. Nõnda algab ekspositsioon üsna lootusrikkalt, kuid mida vaatuse edasi, seda rohkem tühja jookseb komöödia käik. Ja lõpebki täiesti tühja, olgugi et Juhan saab oma Maret'i.

Raudsepp on kahtlemata haaranud kirjanikuna vägagi elulisse ainesse. Seda ei saa kuidagi salata. Raudsepp on kaugel ilukirjandusest, Raudsepp tahab anda maailma sellisena, nagu see on. Seepärast ei häbene Raudsepp esitamast asju ja olukordi, nagu need on. Raudsepp ei häbene ka kõnelemast selle maailma keelt. Luues nagu kuuluks Raudsepp ise sisse maailma. Me tajume Raudsepa paradokse ja teravmeelsusi väga sagedasti ta kangelaste selja taga. See aga on kahjuks esitatud kujudele. Need kujud hakkavad lähemal silmitsemisel liialt sarnanema üksteisele ja ähmastuvad. Raudsepp lihtsalt ei jõua luua kirjanduslikku korda oma kangelaste juures, ta uputab oma kangelased materjali hulka ja uputab ka lugeja. Kahju on Mikumärdi maailmast, mis on kahtlemata olemas ja mille on avastanud Raudsepp, kuid mille kujundamine on jäänud teele seisma. Raudsepp ei ole suutnud öelda: Saagu selgus segaduses, saagu valgus! Saagu kunstiline laotuse loomine, vahe maa ja taeva vahele.

Kõneleme veel mõne näite kaudu konkreetsemalt. Meie juba nägime, kuidas Mikumärdil maksab üldine moraal, isiklikku nooti siin ei ole. Samuti on kõigil tegelastel oma lööklaused, hüüdsõnad ja ühine žargoon. On hea võtte komöödias iseloomustada mõnda tegelast mõne kinnishüüatusega, nagu Jaagu: „maailmamaa jõmmkärakas!“ Kui aga igal tegelasel on sarnane fikseeritud avaldis, siis nürinevad need vastastikku, tekib kaos. Raudsepal aga on see nõnda: Silvia hüüab alati: oi Joosep, Minn — Herjemiine, Emsi — oi Jukuke.

Veel suurema kunstilise kaose tekitab tegelaste täiesti ühtlane väljendusviis; oma viisilt on see sugueluliselt kahemõtteline. Kui säärane väljendusviis iseloomustaks ainult ühte tegelast, siis oleks sel väljendisel kunstiline iseloomustav ülesanne. Kui sääraselt väljendab aga kogu personal, siis tuleb seda pidada miinuseks. „Mikumärdi“ stiilist anda proovi ei tarvitse. Juba „Siinai tähistel“ tuli see ilmsiks, kuid vähemal määral. „Mikumärdi“ on vaid ainus proov.

Nüüd oleks aeg pöörduda selle kirjutise moto juurde, mis on võetud Jaak Joorami enese suust. Nimelt: „Kõrtsis kuuleb alati palju paksemat lora kui raamatust.“ Kui uskuda Jaak Jooramit, ja ses ei pruugi vist mitte kahelda, siis peaks autor tegema sellest järeldused. Jaak Jooram lausub selge ja lõpliku otsuse naturalistliku lorameetodi kohta kirjanduses. Kui kõrtsis kuuleb alati paksemat lora, mis mõte on siis seda poolikult produtseerida kirjanduses väi-

keste kirjanduslike abinõudega. Ikkagi ei saa täiust, ja kirjanduses maksab täiuslikkuseprintsip.

Raudsepa uues komöödias domineerib naturalistlik lorameetod täies ulatuses. Ülesoolatud, mis ülesoolatud! Supp on vänge. Kahtlemata leiab see meetod harrastajaid publiku hulgas, eriti veel, kui näitlejad need „pärlid“ välja nopivad ja rõhutatult esitavad. Sellest on tõsiselt kahju, sest Mikumärdi omapärane maailm, milles töötab autor satiiri ja huumoriga, on täiesti väärt, et eesti lavad selle esitaksid.

Mikumärdi ürgmaailm on huvitav ja jõurikas ilm, ta on eluline, olgugi kunstiliselt lõplikult organiseerimatu, ja ma näeksin hea meelega seda laval. Kannataksin isegi selle stiili. Aga „Mikumärdi“ oma kasu oleks liigse puhastamine ja üle parda heitmine. Tehku seda siis autor või näitejuht.

Henrik Visnapuu.

August Kirsimägi: Puhastustuli. Romaan. K.-ü. „Looduse“ 1929. a. romaanivõistlusel I auhinnaga kroonitud. 435 lk., hind 8 kr. 50 s.

Richard Janno: Metsmees. Romaan. K.-ü. „Looduse“ romaanivõistlusel II auhinnaga kroonitud. 216 lk., hind 5 kr. 50 s.

Kirsimäe teos „Puhastustuli“ üllatab sõnastuse sora-vuse, hoogsuse ja värvikusega. Teose algust lugenud, peab tahtmata imestama autori kirjutamisoskust ja kirjeldamisosavust, algaja kohta väga imponeerivat stiililist küpsust.

Ent väline kirjutamisoskus ei tee veel kirjanikuks: selles veendub Kirsimäe teose lugeja õige pea. Ladusa stiili kõrval puuduvad „Puhastustulel“ teised, stiili meeldivusest oluliselt tähtsamad voo-rused.

Nõrk on kõige pealt teose kompositsiooniline kül-g. Nagu kir-jastus reklaamis rõhutab, on „Puhastustuli“ sisult tugevasti auto-biograafiline teos; lugejale selgub ammu enne, kui ta teose lõpuni on jõudnud, et „Puhastustuli“ muud midagi ei olegi kui puht-auto-biograafia — isiklike mälestiste kogu. Autor pole osanud või suutnud sündmustikku tihendada ega keskendada romaaniks; autor pole jaksanud tõusta looja tasapinnale, vaid on piirdunud enda mälestiste kirjeldamisega sündmuste loomulikus järjekorras.

Kirjanduskunstilise toote tekkimise tingimusteks on aine kavas-tamine, korraldamine ja ükskõik mäherdusist kõrgemaist motiivist sisendatud valik. Kirsimäe aga pole juhtinud mingisugused mo-tiivid peale puhtisiklike: ta jutustab, mis talle meelde on jäänud, küsimata, kas sel tähtsust on teose kui kunstipärase terviku seisu-kohast; ta jätab tühikud sinna, kus tal midagi pole mäletada või kus mälestised teda isiklikult ei huvita. Nii siis puhtsubjektiivne teos. Aga romaan kui kunstivorm eeldab paratamatult objektiivsust, vä-hemalt teatavalgi määral!

Kompositsiooniliselt on „Puhastustuli“ nii nõrk, et küsimustki ei saa tekkida loova kunstniku ainek-üleolekust, teadlikust tahteaval-dusest, mis puutub sündmustiku arendamisse ja aine kujundamisse. Loovat kätt ei tundu ka tege-las-kon-na kujutamises, üksikute tegelaste iseloomustamises. Tõsi küll: teose tegelased on selge-joonelised ja enamikus usutavad. Aga nad on ühekülgsest selgejoo-nelised, — pigemini teravalt piiriteldud siluetid kui plastilised kujud. Põhjuseks on jällegi autori äärmine subjektiivsus, — asjaolu, et eran-

ditult kõiki tegelasi käsitletakse peategelasest (teiste sõnadega: autori enese isikust) väljudes. Kogu tegelaskonna taustaks on peategelane; teoses kirjeldatud maailm kõigi enam või vähem tähtsate elanikkudega on olemas üksnes peategelase tõttu, — on ainuüksi Ilmar Mötsalinnu tõttu nähtud ja kirjeldatud.

Kirjeldatud — seda ei saa salata! — paiguti väga huvitavalt, kuid kunstilis-kirjanduslikke põhimõtteid mõõdupuuks võttes tarbutult. Ei moodusta ometi juhuliselt võetud — olgugi ehk huvitavalt kirjeldatud — isikute kogu veel romaani tegelaskonda; aga — mis muud kui juhuliselt võetud on sellised tegelased nagu üliõpilane Herbert või vana sugulane Maret!

Kirsimäe teost soovitades rõhutab reklaam eriti, et siin on tegemist uuest, senini käsitlematust keskkonnast võetud ainega, esimese ja põhjaliku üliõpilaskonna-elu kujutusega; teosega tutvunud, leiab lugeja, et see väide osutub kui mitte ekslikuks, siis vähemalt tugevasti liialdatuks: „Puhastustuli“ ei anna ülevaatlikku pilti üliõpilaste — ka mitte üliõpilaste-korporantide — elust, vaid kirjeldab ainult üksikuid üliõpilasi ning vilistlasi, üksikuid üliõpilaste-korporantide koosviibimiste-kombeid, nähtuina peategelase silmaga. Kõige selgemini kerkib esile peategelase seiklustele ajuti raamiks olevast üliõpilaste väikesearvulisest kogust omapärane heasüdameline burš Uudse. Teised tegelased-üliõpilased jäävad episoodiliselt vilksatavateks kujudeks, kel pole suurt tähtsust rohkearvuliste tegelaste-mitteüliõpilaste kõrval. Teost nimelt üliõpilaste-elu kujutusena võtmast takistab juba seegi (jälle kompositsiooniline) pahe, et sündmustik ei arene ühes suunas ega keskuses, vaid killustub mitmeks erikompleksiks eritegevuspaikadega: niisama suurel määral kui üliõpilaste-elu, kujutab „Puhastustuli“ külaelu, pealegi mitmes tegevuskohas. Kuna aga maa-elu ja -inimeste kirjeldused ei paku midagi uut, siis oleksid vastavad leheküljed kas hoopis kirjutamata võinud jääda või nende arv oleks pidanud tunduvalt väikesem olema, seda enam, et maaelust võetud teise- ja kolmandajärgulisi tegelasi pole sündmustiku terviklikkuse seisukohalt vaadates sugugi tarvis: nad on ilmselt ainult sellepärast olemas, et nad on autori isiklikkudest mälestistest lahutamatud. Seegi aga jälle osutab, kui suurel määral „Puhastustuli“ on lihtne ära kirjutis tõelisusest, ilma et oleks katsutud mälestistest ammutatud tooresainet vormida kompositsiooniliselt terviklikuks kunstiteoseks.

Mis puutub ajakirjanduses ilmunud eelteadetes erakorraliselt sensatsioonilise kõrvalmaiguga mainitud Pariisi-episoodi, siis on see teose nõrgemaid, kompositsiooni ja kunstipärase loogika seisukohalt vaadates. Liia ti laskub ses episoodis teose tasapind allapoole puhtkirjanduslikku, muutudes paiguti tururomaanide võtteid jäljendavaks. Kogu episood tundub eelneva sündmustikuga liiga lõdvalt ja vähepõhjustatult seotuna; veel vähem põhjustatud on selle episoodi katkemine: peategelane tuleb Pariisist tagasi, mitte et ta sealsest elust oleks küllastunud või et teda sunniskid mingid kõlblad motiivid või üldse mingid sündmustiku arengut edendavad motiivid, vaid puhtvälisel, sündmustikuga loogiliselt mitte seotud põhjusel, — ta saadetakse Pariisist välja.

Pariisi-episoodi mehaaniliselt toimuv, oluliselt mitte midagi ütle-
lev lõpp on drastilisemaid näiteid Kirsimäe ainekäsitusmeetodist. Võimetu sündmustikku arendama seestpoolt, tarvitab Kirsimägi

pöörde- või murrangukohtadest ülesaamiseks meelsasti selliseid puhtvälispidiseid, juhulisi võtteid; selle tõttu osutub „Puhastustuli“, kui tõsisemalt selle tuumasse süveneda, õõnsaks ja kogu selle olemasolu mitteõigustatuks.

Tõepoolest: mis peaks õigustama „Puhastustule“ olemasolu? Moraal, võidaks ütelda: teose lõpus väljenduv kõlblas põhimõte. Aga kas on järjekindlalt läbi viidud kõlblat põhimõtet; ons tugevat moraalset selgroogu teosel tõelikult üldse olemas? Kas tõesti ilmneb teose lõpust mingi kõlblas uuestisünd, mis õigustaks kogu teose olemasolu? Ei! Teose lõpp oma naiivse ja kergeltvõetud optimismiga on ebausutav pealeehitis, mis ei suuda kedagi veenda, sest et tõeliselt ei toimu peategelases ju mingit murrangut. Pigemini jääb lugejale kõige eelnenu põhjal kindel kujutus, et Ilmar Mõtsalind tulevikus vististi veel avaramate väljavaadetega jätkab enda senist karjääri kergemeelse elupõletajana ja naistelemmikuna. Moraalne lõpp on teosele otsekui vägisi külge kleebitud — ei tea missuguste kaalutluste mõjul; see tundub juba esteetiliselt mittevastuvõetavana, välja langedes teose kui terviku raamidest, teose põhitooniga ebakõlas olles.

Nii tervitatav kui olekski selline lõpp praeguse noorsoo enamiku kõlblates tõekspidamistes pöõret osutava sümptomina, ei saa seda ometi õnnestunuks pidada kõnesoleva teose kunstilise terviklikkuse seisukohast. Selline lõpp oleks ju võinud tõesti kujuneda mõjusaks finaalsiks, kui autoril oleks küllalt loovat jõudu olnud, et seda usutavaks teha; ja peamiselt kui tal oleks küllalt eneseարvustusevõimet ning vaimlist suurust ja erapooletust olnud, et objektiivselt ja asjalikult käsitleda teose peategelast.

„Puhastustule“ suurimaks õnnetuseks on peategelane (ilmselt autor ise, nagu õige varsti taipab lihtsameelseimgi lugeja); täpsamalt üteldes: mitte peategelane iseenesest, vaid viis, kuidas autor käsitleb ja kohtleb peategelast. Sama peategelasega oleks „Puhastustulest“ võinud kujuneda tunnustust vääriv meistriteos, — oleks ainult tarvitsenud Ilmar Mõtsalind võtta sellena, mis ta tõepoolest on: tühise, vaimliselt kergekaalulise elunantija, edeva enesessearmunu, teadlikult pahelisena käsitledud kujuna. Siis oleks teos ka näiliselt moraalise lõputa mõjunud kõlblana. Kirsimägi aga kirjeldab Ilmar Mõtsalindu küll kõige ta vaimlise tühjuse, edeva eneseimetluse ja iseka pahelisusega, aga teoreetiliselt tingimata tahab ta lugejat uskuma panna, et sama Ilmar Mõtsalind on vaimliselt sügav, hingeliselt väga väärtuslik ja kõlblalt harilikest inimesist kõrgemal seisel isik. Sellest tekib alaline kahepaiksus, teose seesmist ühtlust lõhkuv väärtoon. Peategelase küllaldase selgusega kirjeldatud isik kõneleb ühte, autor püüab aga kinnitada teist; tulemuseks on, et kogu teos tundub võltsina.

Ses mõttes ületab Janno „Metsmees“ seda tunduvalt. Janno, kes ellu ja inimestesse suhtumiselt tundub Kirsimäest tublisti küpsemana, ei püüa lugejat milleski veenda omapoolsete märkuste ega vihjetega; ta piirdub seega, et kirjeldab sündmustikku ja tegelasi, lastes seega kõnelda teost ennast, jättes lugeja asjaks, kuidas ta tahab hinnata sündmustikku ja selle kandjaid.

Vastandina Kirsimäele on Janno objektiivne, seisab väljaspool tegevuse-piirkonda ja vaatleb tegelasi erapooletu silmaga, neist kui mitte kõrgemale, siis kõrvale asetudes. Säärane distantsipidamine aga on kirjandusliku loomingu esimeseks tingimuseks.

Seistes väljaspool tegevuspiirkonda omab Janno ka võimalust sündmustikku ülevaatliselt käsitleda, ainet keskendada, esitatavaid pilte valida ja tegevust koostada, — ühe sõnaga: loovalt teostada. Kui Kirsimäel esialgu sootuks näib puuduvat kompositsioonianne, siis Janno teos on algaja kohta kompositsioonilt imetlusevääriliselt tugev. Sündmustik on täitsa tasakaalus, hästi keskendatud, osavasti arenatud, loomulikult põnev, ilma et erilisi pingutusi oleks tehtud põnevuse taotlemise mõttes. Raske on muidugi esikteose põhjal autorile tulevikku ennustada, kuid „Metsmehe“ kompositsioonilist külge aluseks võttes peab tunnustama, et Jannost võiks kujuneda suurte võimetega kirjanik. Eriti sel põhjusel, et ta, nagu juba mainitud, oma-laadiliselt ja iseseisvalt suhtub ellu ning inimestesse. Ses kuidagi alandlikult üleolevas, vaikes muhelusega ellusuhtumises on palju meeldivat ja usaldust-tekivat; igatahes on õhkkond „Metsmehes“ niisama usutav kui väheusutav see tundub olevat „Puhastustules“. Tegelasest ei taheta meile kedagi esitada idealiseerituna; ei taheta ka kuskil lugejat uskuma panna, et mõni tegelane on autori arvates teissugune ja parem, kui ta tõeliselt näib. Sellegi pärast — või just nimelt sellepärast — jääb meile „Metsmehe“ peategelastest sümpaatlikum mulje kui „Puhastustule“ peategelasest Ilmar Mõtsalinust. Kõnelemata „metsmehest“ endast, mordvalasest Peedra Smirnovist, kelle kujju on osatud kätkeada traagilist ja kaastunnet tekitavat, jätab meeldiva mulje ka laadilt omapärane ja käsitluselt värskena tunduv Jüri Randeri kuju. See näiliselt nii kergemeelne ja kuidagi räpakas kuju sisaldab välise kareda kesta all jooni, mis sunnivad teda tõsisemalt võtma kui näiteks esimesel pilgul umbes sama-laadilisena tunduvat Uudset „Puhastustules“. Kui Uudse oluliselt ikkagi on ainult statist, mõningate võib-olla tüüpiliste ja väheste viitamisi osutatud isiklikult omapäraste joontega, siis on Rander selgesti ja mitmekülgselt piiriteldud, väga eluline ja terviklik kuju.

Kuna „Puhastustule“ autor väljub ainuüksi peategelase isikust, on Janno lähtekohaks teos kui tervik ja teosest enesest välja kasvavad loogikanõuded. Vastavalt sellele osutub erinevaks ka tegelaskonna käsitelu kummagi autori teoses. Janno valib tegelasi teose seesmistest nõuetest olenevate kaalutluste põhjal, Kirsimägi kirjeldab valikuta kõiki vaimlisele silmapiirile kerkivaid isikuid. Ent Janno mitte üksi ei vali, vaid ka valitseb teose tegelasi, kuna Kirsimägi laseb end ainerohkusest otsustusvõimetult kaasa kiskuda. Kõige lisaks ilmutab Janno tegelaste kohtlemisel fantaasiat (kuigi ka tema teos on kahtlemata aktuaalsete muljete ja värske mälestiste mõju all kirjutatud), Kirsimägi lihtsalt kopeerib tõsielus nähtut.

„Metsmehe“ faabula on hästi leiutatud, tegelased usutavalt ja eluliselt joonistatud, naeruvääristatud kõrvaltegelaste kujud hästi õnnestunud, mõned otse lopsakate värvidega iseloomustatud, ilma et patustataks maotu liialdusega. Teoses on ilusaid meeoleu-pildikesi, intiimseid loodusekirjeldusi, ülemeelikust ja filosoofilisi nukrutsemisi. Stiil on värske, tugevasti isikuline; lugesed on tunne, et autorile ei tee mõtete sõnastamine raskusi, et talle kirjutamis- ning kujundamisprotsess pakub vaimlist naudingut. See sunnib lugejatki kaasa nautima ja kaasa elama. Olgu veel mainitud, et Janno käsitleb eesti keelt eeskujulikult, näib end selles täiesti kodus tundvat, kuna Kirsimäe teose keeleline külg pole täitsa rahuldav, kergelt saksikut jumet kandes.

Et ei tekiks eksiarmamisi, olgu mainitud, et ma Kirsimäe ega

Jannot isiklikult ei tunne, mul kummagagi mingisugust suhtumist pole. Oma arvamist mõlema debütandi esikteoste kohta avaldades pole mu eesmärgiks ühte „maha teha“ ega teist „ülistada“, tahan vaid erapooletult hinnata „Puhastustuld“ ja „Metsmeest“ kui kirjanduslikke teoseid. Kokku võttes pean ütleva, et „Puhastustuli“ — kuigi autoril on omadusi, mis kirjanikule tingimata tarvilikud, nagu kirjutamisosavus ja kirjeldamisvõime — ometi veel pole romaani selle sõna tõsisemas mõttes, vaid pigemini autobiograafia; ja et „Metsmees“ oma kompositsiooniliste, sisuliste ja stiililiste omaduste tasapinnalt meie oludes täiesti väärib romaani nime, puhtkirjandusliku teosena teisi „Looduse“ mullusel romaanivõistlusel auhinnatud teoseid ületades ja eeldada lubades, et Jannost võib-olla tõesti kujuneb kirjanik, kelle nimi kord midagi kaalub meie kirjanduslikus ilmas.

M. Sillaots.

Hendrik Adamson: Kuldsel elukoidikul. Jutustus lapsepõlvest. Autori kirjastus, Viljandis 1928. 111 lk.

Om maid maailman tuhandit,
ja rahvit mitmit miljonit —
üitsainus Mulgimaa.

Nii laulis Hendrik Adamson kümne aasta eest. Ja tänaseni on ta jäänud Mulgimaa patriarhaalsesse küla-ühiskonda. Mulgimaa motiivid kostavad üha leebetena ta väikesist raamatuist.

Kildude ja laastude kirjanikuks on meil jäänud Adamson. Luulepudemeid, proosalaaste pakub ta aeg-ajalt. Rännakut luule tularatsuga pole ta teinud, uusi mandreid ega meresid avastanud. Tast on jäänud mulje kui individuaalse temperamendiga kirjanikust, kes võib anda elutihedat proosat ja luulet, kuid on andnud vähe, rohkem lubab. Ta arenemine jõuab uute verstapostideni küll õige aeglaselt.

1928. aastal on autor väikeses Mulgimaa pealinnas serveerinud lugejale kogukese lapsepõlvemälestisi. Ta ei kõnele neist kui laps, ei suutu ainesse naiivselt, nagu näiteks Jaan Lattik oma lastejuttudes, vaid vaatleb lapsepõlvemälestisi läbi täisealise prisma. Väljendusviis on muutunud raskepäraseks, nii et kõnealusest jutustisest pole saanud kaugeltki lasteraamatut.

Palju öelda pole saanud autor selle raamatuga. On vaid pakkunud rea pilte lapsepõlvest, üksikuid episoode, mida võib eraldada, ilma et see vähematki rikuks üldkompositsiooni; nii et viimast õieti ei olegi. Autor jutustab paljudest mulgi taatidest ja eitedest, loob tüüpe, algab nende loomist, kuid ei lõpeta. Kõik need Metsa Mikud, Variku Villemid, Kurgi Kustad, Matsila Priidud, Tätsa tädid, Puu-Jürid, Puru Jürid, Irmutse Jürid esinevad staatiliste kujudena, nende maski näeme hetkeks, aga elamas ning teotsemas neid ei näe.

Enam-vähem jäävad siiski meelde Ull-Uidak ja Pärta Pöder. Viimase puhul hakkab hargnema isegi midagi süžee taolist, kuid seda arendatakse nõrga käega. Önnestunud on ka Ull-Uidaku karakteristika. Juba nimi ise manab midagi esile.

Pilte on antud mõningaid siiski üsna huvitavaid. Kuid sel kujul on see kõik ikkagi vaid materjal valmiva teose jaoks. Lühike peatükk (IX) Irmutse Jürist on eriti liikuv ning elav. Kuid siiski

igav on lugeda seda nii väga kõikuva tasemega teost; pole pidet olnud autoril, pole ka lugeja jaoks obadust, mille taha heidaks oma huvihaagi.

Stiil on hüplev ja paiguti poisikeslikult vallatu. Olgu siin näiteks osund, kuidas alustab autor uute tegelaste tutvustamist:

„Süid neil ju on, sõnu ka ei puudu, kes neid teab. Millised s' need vennad õige on?“

Noh, niisugused, nagu neid näete, või minagi neist palju rohkem tean. Simmu on tüiakam, Henn oidukam, Taavet ladrakam.

Muide mis nad on, on nad juba kõik.“

Tihti tarvitab Adamson barbarisme, mis ebasobivad ses kolgalises külavestes. Näiteks: „Terve elu on narrikas pantomiim mitmekesiste absurdsete hüüatuste saatel... Tööd tegi Uidakad libitum... Ma kombineerisin mõttes kuuldusi ja nähtusi.“

Konkreetselt väljenduselt siirdub autor äkki tujukana targutavasse abstraktsustesse. Näiteks: „Seni oli teda tahtud ja võetud, tahtes mitte küsitud, võttes vaid kästud, ent nüüd teda armastati ja armastajaks oli seesama iseloomuta Pärt, kes kõlbas kõigele muule, pääle maakeral elamise ja enese makspanemise.“

Tundub, et Adamson kergelt on suhtunud ülesandesse selle raamatu puhul. Tolle jutuajamise iseloomustuseks sobivad hästi autori enda sõnad: „Nii see jutt aeti ja viimaks ka jäeti, aga pinna päält palju sügavamale ei jõutud, sest oldi vaid enda pääle julged, ei ustud ega otsitud teiste teadmisi ega sügavamale tungivaid seletusi.“

Ka lause teine lõige vihjab millelegi, mis on tähtis.

Ilmar Reiman.

Toomapäev (Villu võitlused). Viievaatuslik draama Viljandi mässust. Ed Bornhöhe jutustuse järel R. Kullerkupp. Tavet Mutsu Teaterkirjastus Tallinnas. 60 lk.

Lavastamine võetakse ette ikka eesmärgiga, teost lavaliselt tõlgendada. Ei mäleta juhtumeid, et instseneeritud teos oleks lugeja seisukohalt originaalist kunstiliselt väärtuslikum. Laval võib olla menu, kuid selleks aitab seal kaasa juba teater.

Kahtlemata on Kullerkupp ka Bornhöhe „Villu võitlused“ instseneerinud lava jaoks. Et viimane teos kirjanduslooliselt teatava tähtsusega, siis puudutan mõne sõnaga ka tema lavastamise katset.

Et Ed. Bornhöhe ebapsühholoogilisest jutustisest stseenide väljavalimisel ja draamaks liitmisel ilma instseneeri individualiseeriva mahlastamiseta saaks kunstiline lavateos, see on võimatu. Kullerkupp on jäänud Bornhöhe tasapinnale, viimast osaliselt labastades, ja võtnud jutustisest rea episoodide, pakkudes neid lugejale „draama“ nime all.

Ekspositsioon on Kullerkupult. Ta laseb sepikoja ette kogunenud talumeestel kõnelda sepp Villust, teose peategelasest, et lugejat temaga tutvustada. Järgneb mässuideo tekkimine Bornhöhe sõnadega, esimene kokkupõrge talupoegade ja rüütlite vahel. Selgub kohe, et aine on sünnis draamaks, kui oleks käsitletud. On rõõbiti arenevaid intriige, mis võiksid draama huvitavaks muuta: Villu ja

Maie traagiline armastus, Krõõda lastearmastus, Priidu meelivapustav seikluster ja lõpuks Villu enda traagiline saatus. Komponentide ühendamise puhul võiks eeldada haaravat draamat.

Kullerkupp aga on Ed. Bornhöhe teosest noppinud rea episoode ja need ritta seadnud. Suur osa replike ja ka mängu remarkid on Bornhöhelte. Puudub deterministlikult arenev faabula, terasvedruga süžee. Individuaalset momenti pole märgata Bornhöhe jutustistes, sootuks kaob see Kullerkupu labastuses.

Ed. Bornhöhe kõige kompositsioonikindlamat teost draamaks nii-öelda ümber teha on täiesti õnnetu mõte. Mõeldav on vaid täiesti uue teose loomine, kasutades vana ainet.

Samal kujul võib aga Bornhöhe jutustist kasutada vahest kõigeennemini filmi stsenaariumina. Hea lavastaja võiks siin pakkuda tõesti ajaloolise filmi, mis üllataks: kuidas...
tungimist tollesse ajajärku, mil toimus Viljandi mäss. „Villu võitlused“ on ju nii ajalooliselt kui kunstiliselt vaatepunktilt ebakriitiline teos ja filmilavastajale võiks ta anda vaid hea süžee. Viimase arendamine on sündinud teatava pingega, milles peitub hea kinolikkuse tunnuseid.

Kullerkupp aga on oma draamas seegi paisanud ka Bornhöhe süžee, nii et lõpptulemus on see, et „Rahvateater“ võib kriiskava mängu juures selle tükiga teha kassat. Ja on vist teinudki.

Ilmar Reiman.

Jan de Vries: Die Märchen von klugen Rätsellösern. Eine vergleichende Untersuchung. Ilmunud sarjas F. F. Communications nr. 73. Helsinki, 1928. Suomalainen Tiedeakatemia. Haminan Lehti Osakeyhtion kirjapainossa, Haminassa. 439 lk.

Eesti teaduslik jutu-uurimine on takistatud peamiselt selle tõttu, et ainetele on raske juurde pääseda. Ainult dr. J. Hurda käsitöökirjade kogu kohta on võimalik saada sellest alast kaudset ülevaadet. Trükitud jutukirjandus, välja arvatud Õp. Eesti Seltsi aasta-ülevaated viimaste aastate kohta, ja teised käsitöökirjade kogud on veel täpsalt bibliograafimata. Vähehaaval on eesti jututoodangut uuritud välismaal, kuigi lähtudes teistest huvipiirest. Sellise teosena on ilmunud hollandi rahvaluule eriteadlase Jan de Vries'i võrdlev (prof. Kaarle Krohn'ile ja prof. Walter Anderson'ile pühendatud) muinasjutu-uurimus: „Targast mõistatajast“.

Peatükis „Die älteren Forschungen“ on huvitav näha, kuidas läinud sajandi lõpp ja käesoleva algus on toonud muinasjutu-uurijaid järjest suurematele ja täielikumatele ainekogudele. Sellest saab kirjutaja tõuke käsitella aineid laiemas ulatuses.

Uurija jaotab kõik need jutud 4 liiki järgmiselt: 1) muinasjutt targast talutüdrukust, 2) muinasjutt targast poisist, 3) vene kuningapoja jutt ja 4) edasi järgnevad jutustised, kus esitatakse raskeid ülesandeid.

Iga jutt on eristatud motiivideks, mida omakorda käsitellakse võrdlevalt erirasside ja rahvaste järele. Iga motiiv tähendatakse suure või väikese tähega ja alamotiiv arabia numbriga. Nõnda võib lugeja ilma jututeisendit tundmata vastava tähe ja numbriga kaudu kohe näha, mis motiivid seal esinevad.

Kirjutaja esitatud jutunimestikust saab kujutust ainekude mää-
rast, mis uurija on kogunud 16 aasta kestel. See koosneb 631+8
eriteisendist! Arvestatud on erimaade nii trükitud kui käsikirjalise
teisendid.

Eestis kui Soomes on kirjutatud suur hulk fragmentaarseid
teisendeid, mis näitavad, et see traditsioon ei ole siin kuigi hästi
kodunenud. — Eesti jutu normaalkuju koosneb motiividest, mis
märgitud: A₂ B₁ C D E. Selle sisu on järgmine:

„Tüdruku isa leiab kuldse uhmi ja toob selle vastu oma tütre
nõuannet kuningale. See nõuab juurdekuuluvat uhminuia, ja nüüd
kahjatakse talumees, keda sageli heidetakse vanglasse, selle üle,
et ta mitte ei kuulnud oma tütre nõu“ [A₂].

„Tüdruk peab minema kuninga juurde täpsalt ettekirjeldatud,
pealtnäha võimatul viisil (mitte alasti ja mitte rietatult jne.)“ [B₁].

„Ta abiellub kuningaga, kes talle aga keelab ennast segada
tema asjadesse“ [C].

„Kaks talumeest sattusid vaidlema varsa üle, kelle oli sünni-
tanud ühe talumehe mära, ja kes oli enese maha heitnud teise
talumehe härja või täku jne. kõrvale või tema vankrisse. Kuningas
teeb otsuse teise talumehe kasuks. Kuninganna annab esimesele
nõu tee peal kalu püüda või midagi sarnast teha ja sunnib nii oma
meest kohtuotsust muutama“ [D].

„Kuningas ajas ta minema, aga lubab tal kõige kallima kaasa
võtta. Ta viib mehe unes oma onni ja selle armastuse tõenduse
pärast lepib abielupaar kokku“ [E].

Eesti jutu normaalkuju (A₂B₁CDE) on tulnud aineid saks-
lastelt (A₂), kuna venelastelt (A₃) laenatud motiivi: „Ühe talu-
mehe ja aadliku vahelist tüli lahendatakse sel viisil, et mõlemad
pooled peavad esitama mõnele ülesantud mõistatusel õigeid lahendu-
si. Talumehe tütar annab parimaid vastuseid“ (A₃), jutusta-
takse alati ainult rudimentidena (vrd. lk. 291—292). Saksa ja
vene laenude kõrval esineb ka eesti omapäraseid motiivide ühendeid.

Eesti teisendeid on: 1. (üldmainitud) tüübist — 8 (nr. 215—
222), 2. — 30 teis. (511—540), 3. — 13 teis. (578—590), 4. —
ei ole näiteid; see on kokku 51 teisendit ehk 8,1% kogu käsitleda-
vast ainekudest.

Jutumotiivist puuduvad eesti teisendites — algmotiiv (A₁), kus:

„Kuningas, krahv jne. otsib naist, või saab juhuslikult tuttavaks
targa tüdrukuga“ [A₁].

Jutu sissejuhatusel puuduvad senini üleskirjutatud eesti tei-
sendites veel motiivid A₄ ja A₅. Motiiv A₄ kujutusel:

„Kuningas kohtab kusagil majas tüdrukut ja küsib, kus on ta
isa, ema, vend ja õde. Tüdruk annab arusaamatuid vastuseid, millest
paistab tema tarkus“ [A₄].

Teine Eestis praegusil andmeil tundmatu motiiv (A₅) on sa-
muti jutu algusosast ja moodustab hulga teisi lähtekujusid, mis
esinevad ainult levimispiirkonna väikeses osas. —

Eesti teisendites tuleks täpsustada mõningaid koha-andmeid,
mida on käsikirjades hiljemini täiendatud osalt käekirja ja keele-
murde, osalt teisendite omavahelise võrdlemise abil. Nii näiteks

on kirjutaja märkinud teisendile nr. 221 A. Aarne' nimestiku andmeil paiga lihtsalt küsimärgiga, kuna peaks olema: Võ? Se?, sest teisendi on kirjutatud Joosep Hurt, kes käis seal korjamas. Samuti on teisendi nr. 532—533 paiga-andmena märgitud ainult „o“ (= „asundused“), kuna teisend on kirjutatud Peterburis (Leninigradis) ja etteütleja on pärit Alutagusest, Vaivarast.

Veel olgu tähendatud, et mõnel eesti jututeisendil, nagu näiteks nr. 524 ja nr. 531, puudub üldse kirjutaja koostatud nimestikus tsiteerimise lähtekoht, kuna teisend on varustatud ainult motiivi teadetega.

Kummaline on ka teisendite järjestamine nimestikus erirahvuste järele. Nii on üldrassi soome-ugri all loendatud soome eesti ja lapi teisendite kõrval ka läti teisendeid (lehekülg 39 ja 42). Mis ajast alates peetakse lätlasi soome-ugri rassi kuuluvaks hõimuks? Kuna raamat on Soome Teadusteakadeemia väljaandeid ja mitte mujal kui Soomes trükitud, siis jääb säärane komistus lugejale seletamatuks.

Üldiselt on suuremaid komistusi vähe, sest et ainekku on põhjalikult sõelatud ja kaalutud. Eriti huvitav on Euroopa ja Aasia teisendite vastastikune võrdlus. Euroopas esineb jutt targast talutüdrukust kõrvuti jutustisega poisist kui jutu pea-isikust. Aasias on samuti tüdruk või poiss jutu tegelasena, kuid seal on nad kujutatud ajalooliste kangelaskujudena. Üleminek ühest maailmajaost teise, kui seesugune ainerännak oli, võis juhtuda kirjandusliku allika kaudu. — Mõlemate juttudega on autori arvates igal juhul kokku puutunud vaimulik legend Salomoni lapsepõlvest, kui see piiblline jutt mitte polegi alg-lähtekohaks kogu ainele.

Uurimuses tullakse lõpuks otsusele, et algeliselt ainult kirjanduslik, igal juhul ebarahvapärastelt leviv jutustis on aegamööda tunginud kogu Euroopa rahvatraditsiooni. Millal võis see juhtuda? Kui arvestada ainult kättesaadavate kirjanduslikkude mälestusmärkide järele, siis võib vaadelda XII sajandit kui jutu tekkimise viimast ajapiiri. Aga et ketserite ususektid tunnevad sarnaseid jutte juba varem, siis tuleb hulk aastasadu tagasi minna. Nii on paavst Gelasius a. 496 teiste apokrüüfiliste kirjade hulgas ära keelatud ühe Salomoni Contradictio. Euroopa üksikuile maile on jutustis targast mõistatajast tunginud eri-aegadel (Lõuna-Euroopas varem kui Põhja-Euroopas), kus levimisel on peasa etendanud iseäranis kirik, mungad ja kirjandus (eriti vaimulik kirjandus).

Elmar Päss.

Aruanne rahvaluule kogumisest 1929.

Eesti Rahvaluule Arhiiv on algusest peale oleva materjali korraldamise ning kodu- ja välismaa uurijate aitamise kõrval püüdnud selgusele jõuda ka neist puudustest ja tühikutest, mis leiduvad meie vanavarakogudes, et täiendada neid järelkorjandusega. Selleks on avaldatud ajalehtedes järelepärimisi, on pöördutud paljude kohalikkude tegelaste poole ringkirjaliselt ja on loodud oma korrespondentide võrk, kellelt oleks võimalik tarvilikke teateid hankida. Aasta jooksul on saatnud Arhiivile tänuväärse vastutulelikkusega lisateateid kaugelt üle paarisaja isiku, kellest siin mainitagu: G.

Karlson, K. Leichter, A. Saat, prof. pr. V. Jõgever, A. Turp, L. ja J. Voist, mag. E. Päss, E. Treu, A. Espenberg, preester K. Kokla, dr. G. Vilberg, E. Oiderman, E. Ariste, T. Wiedemann, O. ja F. Leinbock, O. Ojasson, V. Ruusamägi, J. Kalden, J. Mändmets, M. Lepik, V. Schmidt, A. Ots, M. Lindebaum, Kl. Kase, A. Aumann, J. Rimmelg, O. Ruut, E. Aader, A. ja J. Int, O. Raud, M. Kampmann, K. Annuk, J. Toming, J. Soo, V. Noorkõiv, J. Tamm, G. Jürjev, E. Heiberg, S. Kaev, R. Koppel, K. Kotsar, J. Karu, A. Frants, K. Meos, A. Seppel, G. Vaher, J. Völma, V. Paivel, A. Jakson, J. Sarov, G. Nurm, J. Tarkpea, M. Tromm j. t. Koolide vastustest kõige suuremad on Põltsamaa, Tapa ja Võru ühiskõiglas, Viljandi Maakonna-gümnaasiumi ja Tartu Tehnikagümnaasiumi omad. Isegi väljastpoolt kodumaad on saatnud eesti rahvaluulet A. Hanson Egiptusest ja mrs. Helen Whitley Inglismaalt dr. O. Kalda kaudu.

E. Kirjanduse Seltsi ja Eesti Rahva Muuseumi rahalisel toetusel on kogunud kindla kava ja juhtnõõride järele lisamaterjali stipendiaadid H. Tampere Pärnu- ja Läänemaalt, R. Viidebaum Viru- ja Järvamaalt, P. Ariste Tartu- ja Harjumaalt, R. Põldmäe Harjumaalt, L. Lepp Pärnumaalt, V. Noot Saaremaalt, kuna rahvalaule ja -viise on käinud kogumas H. Paukson ja V. Koch Viljandimaalt ja Treu-Laugaste ja E. Oja Pärnu- ja Läänemaalt. Kogumise üllatavaks tulemuseks on väga palju uusi motiive ja nimetusi, mis seni väga vähe tuntud või koguni tundmata olnud. Näitena olgu öeldud, et isegi sellise väljasurnuks peetud mõiste nagu haldja selgituseks on kogutud möödunud suvel väärtuslikumat materjali kui eelmised aastakümned kokku.

Eesti rahvaluule mõjustuste valgustuseks on püütud jälgida ka meie naaberrahvaste vanavara ja on talletatud arhiivi vene, rootsi, läti ja saksa rahvaluulet. Isegi juudi ja mustlaste rahvaluulet on annetatud arhiivile.

Aastase kogumistöö tulemusena on arhiivis 17 uut ning paksu köidet vanavara kokku üle 10 000 lk. ja 500 viisiga. Peale selle on arhiivile antud veel 30 laulualbumit ja mälestussalmikut noorte neidude, sõdurite jne. lausundite ja värsirepertuaari iseloomustamiseks.

Kõiki vanavarasõpru ja kaastöölisi tõsise austusega tänades jääb ka edaspidist abi lootma

Eesti Rahvaluule arhiiv.

Tartus, Aia t. 42.

«Postimees»

on Eesti suur kõige vanem päevaleht

74. aastakäik.

„Postimees“ on värske ja päevauudisrikas.

„Postimees“ etendab meie riiklikus elus juhtivat osa.

„Postimees“ avaldab kultuurpoliitilistes ja majanduslikkudes küsimustes selgeid seisukohti.

„Postimehe“ joonealune on alati valitud ja kirjandusväärtuslik, jutud põnevad ja kaasakiskuvad.

„Postimees“ ilmub mitmevärvitrükis ja on trükitehnika viimane sõna.

Ajalehe sisu väärtus oleneb tema kaastöolistest. „Postimehe“ ridades seisavad tuntud tüsedad tegelased sise- kui välismail.

Tellige omale „Postimees“, ja Teie veendute, et ta rahuldab Teie ajakirjanduslikke nõudeid täielikult.

„Postimehe“ ja ta maksuliste lisade tellimishinnad:

„Postimees“	postiga	1 kuu	150 senti		
„	„	2 „	300 „		
„	„	3 „	370 „		
	iga lisakuu		105 „		
		6 kuud	725 „		
		12 „	1400 „		
„Maamees“	„Postimehega“	kaasas	1 kuu	30 senti,	eraldi 35 senti
„Sädemed“	„	„	1 „	35 „	„ 40 „
„Tervis“	„	„	1 „	20 „	„ 25 „
„Lasteleht“	„	„	1 „	10 „	„ 15 „

Tellimisi võtavad vastu :

1) kõik „Postimehe“ tellimiste vastuvõtjad, 2) kõik postiasutised ning 3) „Postimehe“ talitused:

Tartus, Jaani tän. 11/13.

Tallinnas, Vene tän. 1.

Telef. : 80, 1-86, 9-86, 2-86.

Telef. : 16-11, 30-81.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUSE

väljaandel ilmuvad:

„Päevaleht“

loetavaim, suurim, sisukaim ja mõjuvaim iga päev ilmuv ajaleht Eestis. Esmaspäeviti lisana pilke- ja naljaleht „KRATT“.

„Päevalehes“ kuulutamine on otstarbekohasem ja tagajärjekaim, sest „Päevalehe“ lugejate arv on suurem kõigi teiste Eesti lehtede lugejate arvust.

„Laste Rõõm“

ainuke iseseisev lasteajakiri Eestis. Leidnud perekondades ja koolides ühemeelset vastukõla.

„PÄEVALEHTE“ ja „LASTE RÕÕMU“ saab tellida igas vabariigi postiasutises ja meie abitalitustes linnas kui ka maal.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisusel on suurim, tegevusrikkaim ja elujulisim

**trükikoda, tsinkograafia,
litograafia ja köitekoda.**

Tellimised täidetakse kiiresti ja mõõdukate hindadega.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse
raamatukauplustel,

Jaani 6 ja Pikk 2, on kõige suuremad raamatu- ja kirjutusmaterjaliload Eestis.

Tallinna Eesti Kirj.-Ühisus asub: Tallinnas, Pikk 2, omas majas. Telegrammide aadress: „Päevaleht“ Tallinna.

KOGU NOORPÕLVELE

on määratud noorsoo kultuuri ajakiri

„EESTI NOORUS“

On vana tõde, et noorsugu vajab oma arengu teel kasvatust, eeskujusid, aateid, kasulikke teadmisi, kogemusi, juhiseid ja õhutamist. Vahendeid nimetatud ülesannete saavutamiseks on sellekohaselt toimetatud noorte ajakiri „EESTI NOORUS“.

„Eesti Noorus“ teisel aastakäigul 1930. a. ilmub järjekindlalt kord kuus ÜENÜ Keskjuhatusel väljaandel.

„Eesti Noorus“ tahab olla sõbraks ja nõuandjaks igale noorele kultuuriliste ülesannete, inimsuse, õigluse, ühistunde, tervise, töökuse, tehnika, ilu jne. taotlemisel.

„Eesti Noorus“ täieneb sisult järjekindlalt tuntud noorsootegelaste, kõigi noorte ja noorsoosõprade kaasabil.

„Eesti Nooruse“ tellimine ja levitamine on kõigi noorte ja noorsoosõprade aukohus. Tellimisi võtavad vastu kõik E. V. postiasutised, tellimiste vastuvõtjad kohtadel ja talitus, Tallinnas, Lossi plats nr. 4.

Kõik aastatellijad, kes „Eesti Nooruse“ tellivad hiljemalt 20. veebruariks s. a., saavad hinnata kaasandeks väärtusliku noorsoo juubeljalumi „KÜMMET AASTAT NOORPÕLVE“.

„Eesti Nooruse“ tellimishind on endine:
aastas krooni 1.80, poolaastas krooni 1. —

Rutake tellimistega 1930. aastaks.

Saadaval on ka 1. aastakäik vähesel arvul.

Toimetused ja talitus Tallinnas, Lossi plats 4.

Tellige „Kaja“

1930. aastaks.

Hinnata kaasanded :

- 1 kord nädalas — nädalaleht „TALLINNA POST“.
- 2 korda kuus põllumajanduslik ajakiri „PÖLLUMEES“.
- Mitmevärviline seinakalender.
- Rikkaliku sisuga tähtraamat-kalendrarmaat.

Kõige loetavam leht maal on „Kaja“. Ta võidab omale ikka rohkem ja rohkem poolehoidjaid. 1929. aastal kasvas „Kaja“ lugejate arv jällegi suuremaks, kui see oli eelmisel aastal. Teisiti ei saagi see olla, sest „Kaja“ on sisukam, huvitavam ja uudisterikkam ajaleht Eestis. Selle juures on „Kaja“ ainukene Eesti päevalehtede peres, kes maarahva elujärje parandamise eest võitleb ja põlluharijatele õiget teed näitab parema tuleviku poole.

Maarahvast huvitavad alati õiged ja värsked turuhinnad ja teated põllumajanduse aladelt. Kõige täielikumalt ja sagedamini toob neid alati „Kaja“. Meelelahutuseks ja ajaviiteks ilmuvad „Kajas“ haruldased põnevad ja huvitavad romaanid. Romaanid on „Kajas“ trükitud nii, et neid saab lehest välja lõigata ja raamatuks kokku kõita. „Kaja“ lugedes on võimalik endale niiviisi aasta jooksul üsna ilma hinnata väikest raamatukogu soetada.

Kokkuleppel nädalalehe „Tallinna Posti“ ärijuhatusega saavad kõik „Kaja“ lugejad kord nädalas täiesti hinnata „Tallinna Posti“.

„Tallinna Post“ on Eesti huvitavam, põnevam, lõbusam, mitmekesisem ja pildirohkem nädalaleht. „Tallinna Post“ ilmub igal laupäeval 10-leheküljelisena ja saadetakse igale „Kaja“ tellijale kätte.

Kõigile „Kaja“ pooleaasta ja pikema aja tellijaile antakse ühes „Kajaga“ täiesti hinnata kaasa 2 korda kuus ilmuv suur põllumajanduslik ajakiri „Põllumees“.

Tellimishind: 1 kuu peale 1 kr. 50 s.; 3 kuu peale 3 kr. 70 s.; 6 kuu peale 7 kr. 30 s.; 1 aasta peale 14 kr. 50 s.

Tellimisi võetakse vastu igas postkontoris.

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja

(ainus Eesti kasvatusteaduslik ajakiri)

„KASVATUS“

Ilmub 1930. aastal endisel kujul.

Sisult tahab „Kasvatus“ ka 1930. aastal panna pearõhku pedagoogiliste, metoodiliste ja tegelikkude koolielu küsimuste lahendamisele, kuid ühtlasi käsitleda ka õpetaja kutsehuvilisi küsimusi.

„Kasvatuse“ kaasandena kirjastab toimetus ühe teose kas metoodiliste või didaktikaküsimuste alalt, mille „Kasvatuse“ aastatellijad saavad ilma erilise lisatasuta.

„Kasvatuse“ kaastöolisteks on meie kui ka mitmed välismaade silmapaistvamad koolimehed ja haridustegelased.

Ilmumise tihedus:

kord kuus, peale juuni- ja juulikuu, mil „Kasvatus“ ei ilmu.
Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., üksiknumber 75 senti. Endisi aastakäike on veel saada.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukaupluses.

Toimetuse ja talituse aadress:

Tallinna, Rataskaevu tänav nr. 22.
Kõnetraat 14-63.

LOOMING

EESTI KIRJANIKKUDE LIIDU AJAKIRI

KAHEKSAS AASTAKÄIK — 1930

- Loomingu** eesmärgiks on kajastada kõigekülgsemalt Eesti kirjan-
duslikku elu. See ajakiri on meie kirjanikkude
loomingu värskeks ja esimeseks avalduskohaks. Ta
numbrid sisaldavad nii ilukirjanduslikke töid kui
artikleid ja ülevaateid, samuti arvustisi kõigi silma-
paistvate teoste kohta.
- Loomingu** üheks ülesandeks on Eesti publikut järjekindlasti
tutvustada välismaade kirjandusliku eluga. Selleks
avaldatakse nii oma- kui välismaa kaastööliste
sulest vastavaid artikleid, lühikesi arvustisi ja märk-
meid väliskirjanduse ilmuvate täht-teoste kohta ja
mitmekesisist informatsiooni.
- Loomingu** eeskavasse kuulub ka kõigi teiste kunsti- ja kultuuri-
alade valgustamine sellekohaste kaastööliste poolt.
- Looming** tahab tihedas kontaktis püsida kaasajaga, milleks ta
välja annab erinumbreid vastavaiks puhkudeks, kor-
raldab ankeete jne.
- Loomingu** väljaandjaks on Eesti Kirjanikkude Liit; ajakirja
juhtivasse toimkonda kuuluvad: A. Alle, J. Sem-
per, G. Suits ja H. Visnapuu; vastutavaks
ja tegevaks toimetajaks on J. Semper.
- Loomingut** ilmub 1930. aastal kümme numbrit, iga nr. vähemalt
128 lehekülge suures kaustas. Tellimishind on
aastas 15 kr., pooles aastas 7,50 kr., välismaile aastas
16 kr., pooles aastas 8 kr., üksik nr. 1,75 krooni.
- Loomingu** seniseid aastakäike on veel saada. I aastakäigu hind
on 7,80 kr.; II — 10 kr.; III — 12,50 kr.; IV —
15,50 kr.; V — 15,50; VI — 15 kr., VII — 15,50 kr.
- Iga kirjandusest huvitatut, iga seltsi ja raamatukogu telligu Loo-
mingu 1930. aastaks. Üheski kooli- ega rahvaraamatu-
kogus ei tohiks puududa ka Loomingu endised
aastakäigud.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Noor-Eesti
kirjastus, ajakiri „Looming“.